

TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)

TURAN International Journal of Social Sciences and Humanities

Yıl: 2021/Güz, Sayı: 1

Bir Şiirin Romana Yansıması: Merdivenler*

Bilge ERCİLASUN**

Öz

Türk toplumunda tarihe olan ilginin giderek arttığı görülmektedir. Yazarların dikkatlerini yakın geçmişe yönelttikleri, birkaç nesil önce yaşanmış olayları araştırdıkları ve romanlarının konularını gerçek olaylardan hareket ederek kurguladıkları görülmüyor. Gerek toplumda, gerekse yazarlarda gerçeklere yönelmenin daha ağır bastığını, edebî eserlerde gerçek olayların öne geçtiğini, kurgunun ikinci plana itildiğini söylemek mümkündür. Son yıllarda, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında yaşanmış olaylardan ve gerçek kişilerden konularını alan sayısız roman yazılmıştır ve yazılmaktadır. Bu yazımızda bu romanlardan biri olan **Merdivenler** adlı eser üzerinde durduk. **Merdivenler**, Ahmet Haşim'in son günlerinde evlendiği Zarife Güzin Hanımın ailesinin anlatıldığı bir eserdir. Romanın adı, Ahmet Haşim'in **Merdiven** şiirinden alınan ilhamla oluşturulmuştur. Romanda Zarife Güzin Hanımın ailesi altı nesillik bir süre içinde anlatılıyor. Bu nesillerin romandaki temsilcilerini şöyle sıralamak mümkündür: Abdülkerim'in babası (Ruşuk Yaranının arkadaşı olduğu belirtiliyor)-Abdülkerim-Tevfik-Kerim-Zarife-Rabia. Romanda aile fertlerinin yaşantıları konu edilirken devrin siyasi olaylarına da değinilmiştir. Romanın son kısmında Zarife'nin Ahmet Haşim'le tanışması, arkadaşlıkları, dostlukları ve evlenmeleri, Haşim'in hastalığı ve ölümü anlatılıyor. Bu kısımda şairin mizacına ve şiirlerinin muhtevasına, derin ve yoğun duygu dünyasına da geniş olarak yer verilmektedir. 20. yüzyılın başlarında patlayan savaşlar, devletin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşu, ailelere doğrudan doğruya tesir eden ve aile fertlerinin kaderlerini değiştiren, onların mutsuz olmalarına ve yıllar yılı acı çekmelerine sebep olan siyasi olaylar, aileleri birbirine düşman eden ve zamanla kan davası hâlini alan farklı siyasi görüşler, romanda işlenen konuların başında gelmektedir. Romanda ayrıca Zarife'nin kişiliği, mizacı, kuvvetli ve etkili şahsiyeti, kabiliyetleri (müziğe olan ilgisi ve yeteneği) üzerinde durulmuş, yetişme şartları anlatılmıştır. Diyebiliriz ki roman, yazar tarafından Haşim'in şiirlerine duyduğu ilgi ve hassasiyete benzer bir şekilde, incelikle işlenmiş ve ustalıkla oluşturulmuş nitelikte bir eserdir. Bu roman suretiyle yazar, Ahmet Haşim'i ve onun son yıllarında tanıdığı Zarife Güzin Hanımı edebiyat tarihine ve roman dünyasına aksettirmek suretiyle onları ölümsüzleştirmeyi başarmıştır.

Anahtar Kelimeler

Ahmet Haşim, II. Abdülhamit, **Merdiven** şiiri, Abdülaziz'in ölümü, Mithat Paşa, 31 Mart Vakası

Türk romanı ilk örneklerini 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren vermeye başladı. **Taaşuk-ı Talat ve Fitnat** ve **İntibah** gibi ilk örnekleri Servet-i Fünun romanı takip etti, Halit Ziya'nın eserleriyle Türk romanı çağdaş roman tekniğini yakalamış oluyordu. II. Meşrutiyet'ten itibaren roman türü Yakup Kadri ve Halide Edip'in eserleriyle büyük ve önemli bir gelişme gösterdi. Bu gelişme, Cumhuriyet döneminde de devam etti. Artık estetik seviyesi yüksek, kurgusu sağlam eserler kaleme alınmaktaydı. Yine de bazı roman türlerinde eksiklik görülmekteydi. Polisiye, macera, fantastik, belgesel, biyografik

* Geliş tarihi: 24.10.2021

Kabul Tarihi: 12.11.2021

Atf: Ercilasun, B. (2021). Bir şiirin romana yansıması: Merdivenler. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 1(1): 64-90.

** Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, ANKARA / TÜRKİYE. E-posta: bercilasun@gmail.com ORCID: 0000-0002-8329-458X

gibi roman türlerinde fazla bir gelişme olmamış, bu türlerde eserler kaleme alınmamıştı. Bu türlerin yazarlar tarafından fazla rağbet görmediği anlaşılmaktaydı.

2000 yılından itibaren roman türünde büyük bir artış görüldü. Neredeyse bir patlama oldu ve her türden roman örnekleri bol bol yazılmaya başlandı. Yakın ve uzak tarih konuları, yazarların en çok ilgisini çeken ve merak edilen konular haline geldi. Özellikle yakın tarih, yani Osmanlı Devleti'nin çöküş ve yıkılış dönemlerinde yaşanan olaylar, yapılan savaşlar, siyasi değişimler ve çatışmalar, yalnız romancıların değil eli kalem tutan ve yazmaya meraklı olan herkesin ilgisini çekmeye başladı. Bunda tabii ki bazı yazarların ailelerinden duydukları da mühim rol oynamaktaydı. Yazarların pek çoğu, dedelerinin veya büyük dedelerinin katıldıkları savaşları, toprak kayıpları sonunda göç ettikleri yerleri, yaşanan dramatik olayları ailelerinden duymuşlar ve bunları yazıya geçirmek istemişlerdi. Hatıralar şeklinde aktarılan bütün bu bilgileri, yazarların, roman tarzında ele almayı tercih ettikleri görülmektedir. Bunda elbette son yıllarda gelişen teknolojinin (internet ve bilgisayar kullanımının yaygınlaşmasının) büyük bir rolü olduğu açıkça görülmektedir. Yazarlar herhangi bir konuya, bilgiye veya belgeye, internet sayesinde kolayca ulaşabilmektedirler.

Roman türünün gelişmesi için gerekli olan sosyal ortamın da artık gerçekleştiği açıkça görülüyor. Artık okuryazar kitlesi artmış, toplumun refahı sağlanmış ve bir orta sınıf meydana gelmiştir. Böylece son yıllarda romanın her türünde başarılı ve ustalık örnekler verildiği görülmektedir. Romanın her türlü edebî ürünlerin önüne geçtiği açıktır. Yazarlar ellerindeki birtakım bilgi ve belgeleri değerlendirirken ve yazıya aktarırken roman türünü seçmektedirler. Burada dikkati çekecek bir başka nokta daha vardır. O da, gerçek olaylara duyulan ilgi ve meraktır. Son yıllarda yazılan romanların pek çoğunun ortak bir tarafı, gerçek olaylardan hareket edilerek kurgulanmalarıdır. Bu gerçek olaylar, yaşanan hayatlar, çoğunlukla Osmanlı Devleti'nin çöküş ve yıkılış dönemlerinde geçmektedir. Diyebiliriz ki son yıllarda toplumun ve yazarların en çok ilgisini çeken konular, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ve Atatürk döneminde yaşanmış olaylardır. Bu yazımızda bu romanlardan biri olan **Merdivenler** adlı eser üzerinde duracağız.¹

Romanın Konusu: Abdülkerim'le Selahattin iki kardeştir. Annelerini küçük yaşta kaybetmişlerdir. Üvey annenin kendilerini istememesi üzerine babaları onları İstanbul'a getirmiş, Fatih'te bir ev olarak oraya yerleştirmiştir. Çocukları teyzeleri büyütür. Abdülkerim evlenir, iki oğlu olur. Kısa aralıklarla büyük oğlunu ve eşini kaybeder. Küçük oğlu Tevfik'i büyütürken bir başka çocuğu evlat edinir. Ona Ali Rıza adını verirler. Tevfik ve Ali Rıza birlikte Paris'e tahsile giderler. Tevfik orada Anette adında bir ressam kıza âşık olur. Anette doğum yaparken ölür. Tevfik'le Ali Rıza, yeni doğmuş bir erkek bebekle maceralı bir şekilde Türkiye'ye gelirler. Bebeğe dedesinin adı verilmiştir

¹ Lebibe Nihal Yazar, *Az Yayıncılık*, İstanbul 2019, 344 sayfa. Alıntılar bu baskıdandır.

(Abdülkerim). Kadıköy’de bir ev alırlar ve oraya yerleşirler. Kerim orada Ali Rıza’nın eşi Müfide ve Tevfik’in amcasının kızı Saniye tarafından ihtimamla büyütülür.

Kerim’le komşu kızı Neslihan arasında bir aşk başlar (Neslihan, Abdülhamit taraftarı ve Mithat Paşa düşmanı olan Hasan Bey’in küçük kızıdır). Fakat ailelerin gittikçe derinleşen ve sertleşen siyasi görüşleri dolayısıyla evlenmeleri mümkün olmaz. Kerim, ailesinin uygun gördüğü Ayşe ile evlenir. Kerim, Ahmet Rasim vasıtasıyla gazeteye Fransızca mütercimi olarak girer ve bir süre burada çalışır. Yıllar geçer. Kerim’le Ayşe’nin üç kızları olur: Zarife, Vedia, Bedia... Zarife, Ziya ile, Vedia Doktor Şükrü ile evlenirler. Ziya, Çanakkale’de şehit düşer. Zaten hasta olan Kerim ise gittikçe kötülemektedir. Yemek yemez. Yaşamak istemez. Hayattan uzaklaşır ve ölür. Vedia hamiledir. Bir kızı olur, adını Rabia koyarlar. Vedia, Doktor Şükrü’ye bir türlü ısınmamış, onu sevememiştir. Olaylı geçen bir geceden sonra boşanırlar. Bu arada Vedia, Şükrü’nün birkaç yetişkin çocuğu olduğunu da öğrenmiştir. Daha sonra Bedia, Şefik’le evlenerek Ankara’ya gider. Romanın sonlarında Zarife ile Ahmet Haşim’in tanışması, aşkları, şairin hastalığı ve ölümü anlatılıyor.

Romana Genel Bakış: Romanın ilk sayfalarında aile tanıtılır. Tevfik’in babası Abdülkerim Bey, Rusçuk doğumludur. Abdülkerim “*parlak mavi ışıklı, nazlı Tuna Nehri’ne yukarıdan bakan yeşillikler arasındaki büyük evlerinde*” büyümüştür. Rusçuk, devletin kültür merkezlerinden biridir. Abdülkerim’in babası, Rusçuk Yaranlarının yakın arkadaşıdır. “*III. Selim’i tahta çıkarmak için Alemdar Paşa’nın giriştiği harekâtı destekleyen bu grup, zaman içinde imparatorlukta söz sahibi*” olmuştur (s. 8). Annesi gibi babasını da erken kaybetmiş olan Abdülkerim, babasının arkadaşları olan bu grubun tesiriyle ve yönlendirmeleriyle büyür ve tahsil görür. Onun oğlu Tevfik de Ali Rıza ile birlikte, tahsil görmüş ve onların isteğiyle Fransa’ya yüksek tahsil için gönderilmiştir. Onların sık sık bir araya geldikleri ve toplantılar yaptıkları belirtilir. Gayeleri “*çökmekte olan devleti*” kurtarmaktır. Bunların arasında, siyasette yavaş yavaş yükselmekte olan Rusçuklu Mithat Paşa da bulunmaktadır (s. 10).

Romanda ailenin zaman içindeki tarihi verilirken arka plandaki tarihî olaylar da aksettirilmektedir. Biz burada bu olayları romandaki önem sırasına göre ele alacağız. Romanda üzerinde en çok durulan iki olay vardır. Bunlar, aile fertlerini de doğrudan doğruya etkileyen ve onların hayatlarını değiştiren olaylardır. Bunlardan biri Padişah Abdülaziz’in şüpheli ölümü, diğeri 31 Mart Vakası’dır. Olayların tırmanması, Abdülaziz’in ölümünün araştırılmasıyla başlamıştır. “*Sokağın başındaki beyaz evde*” oturan Hasan Bey, Abdülaziz devrinin önemli emniyetçilerindendir. “*Padişaha bağlılığı herkesçe*” bilinmektedir. Abdülaziz tahttan indirildikten sonra Hasan Bey, görevinden alınmıştır. Padişahın intihar ettiğine hiç inanmamıştır. Padişahın karakola getirildiğini ve onu gördüğünü söyler. Romanda onun gördükleri şöyle anlatılıyor:

“Padişahın ölümünden sonra getirildiği karakolda onu gördüğünü söylüyordu, padişah daha can çekişiyormuş, sonra ölmüş, bir perdeye sarmışlar, yüzü gözü yara içindeymiş, kimseye elletmemişler. Devletliler gelmiş, ölüm tespiti için muayene edecek doktora, ‘mübarek vücudu

açılmaz', diye izin vermemişler. İtiraz edenleri kovalamışlar bu arada Hasan Bey de görevden alınmış. İçinde büyük bir kin vardı, unutamıyordu, bağlılığı hayatını kapsayan bu mübarek insanın yüzü gözünün önünden gitmiyordu, heybetli vücudunun açılması neden istenmemişti? Onu ne hale getirmişlerdi? Anlattığı şeyler doğru mu yoksa kini ona bunları mı söyletiyor bilinmiyordu. Yeni padişahın cülus maskaralığını alaya alıyor, bütün bunlardan Mithat Paşa ve adamlarını, dolayısıyla Tevfik ve Rıza'yı sorumlu tutuyordu. Doğrudan suçları olmasa bile o grubun içinde olmaları yeterliydi. Ona göre tahta çıkarılan V. Murad, akli dengesi bozuk bir insandı ve devleti böyle birine teslim ederek devletli paşalar hüküm süreceklerdi. Bekliyordu ve bekleyecekti, intikam elbet alınacaktı, en azından Tevfik'i can evinden vuracaktı, nasıl bilmiyordu." (s. 63).

Aile fertlerini doğrudan doğruya etkileyen ikinci olay, 31 Mart Vakası'dır. Bu olaya romanda ayrıntılı olarak yer verildiğini görüyoruz. Önce isyanın hazırlıkları anlatılır. Meşrutiyet'ten sonra bir huzursuzluğun ve karışıklığın başladığını gören Hasan Bey'in, durumu endişeyle takip ettiği belirtilir. Hasan, softaların isyanının genişlediğini görünce ailesini emniyete almak ister ve onları ikna ederek Almanya'ya gönderir. Kendisi kalmaya karar vermiştir, vazifesinin başında olacaktır. Sonunda isyan başlar. Korkulan olmuş, "avcı taburları isyanı" başlatmıştır. "Mektepli subayları" doğrarlar. "İsyan dalga dalga yayılmış, önüne geçmek mümkün olmamıştır" (s. 123-124).

"Yıkım büyüktü. İsyancılar Tevfik Bey evine yaklaşamadılar ama arka taraftaki bostana girdiler. Yorgo ve oğullarını öldürdüler. Arka pencereden açtıkları ateşle onları korumaya çalışan Kerim ve Rıza, başarılı olamadı. Ön kapıyı açan Kerim, evin önündeki sivil korumaları içeri aldı, onlar bahçeye çıkıp isyancılara ateş ettiler ama onlar çoktan kaçmışlar, evini korumak için bostanı atlayıp peşlerine düşen Kara'yı da öldürmüşlerdi. Çocuklarla kadınlar yatak altına girdiler. Oda kapısında Tevfik, elinde silahla bekliyordu. Dirilmiş, eski gücü yerine gelmişti. Kapıyı kilitledi, silahı elinde bekledi, hem de ayakta." (s. 125).

Sanki mahşeri yaşamaktadırlar. Her an tetiktedirler. Kapıda bekleyen sivilleri, saldırıdan korkan Ermeni komşuları Dırtat'ın ailesini de eve alırlar. Handan teyzeyi çağırmışlar, o da elindeki silahı göstererek gelmeyeceğini belirtmiştir.

"Ev kalabalıklaştı, perde açılmıyor, ışık yakılmıyor, yüksek sesle konuşulmuyordu. Pencereleden uzak, yerde oturuyorlar ve oldukları yerde uyuyorlardı. Erkekler ellerinde silah oturuyorlar, nöbetleşe bahçeyi kontrol ediyorlardı. Ayşe Kur'an okuyordu, evlatları için cümlelerin de evlatları için dua ediyordu. Karnındaki kıpırtıyı kimseye söylemedi, gözünü, saç sakalı karışmış, elinde silahı ile uykusuz ve yorgun ama dimdik sevdiğinden ayıramıyordu. Dört çocuk da sessizdiler. Korkuyor ama ağlamıyorlardı. Zarife, kardeşini kucağına almış ve ona sınımsız sarılmıştı, kötü bir şey olursa onu koruyacaktı, onu hiç bırakmayacaktı, dedesi öyle söylemişti. Sella parmağını emiyor, Sevan eline geçirdiği her şeyi tabanca gibi kullanarak,

büyüklerine özeniyordu. Siviller iki gün sonra izin istediler, kim görevde, kim nedir belli değildi, onların da aileleri vardı, helalleştiler ve bir gece karanlığında evden çıktılar. Ev artık korumasızdı. Pencereden bostandaki cesetleri görüyorlar ama dışarı çıkamıyorlardı.” (s. 125).

Bu şekilde kaç gün yaşadıklarını bilemezler ama bu zaman onlara yıl gibi gelmiştir. Bir bahar sabahı kapı vurulur. Korkarlar, ağızlar kurumuş, silahlar elde gerilmiştir. Kerim önce perdeyi kaldırarak bakar, sonra kapıyı açar. Kapıda sivillerden biri vardır. Gülerek şöyle demektedir:

“-Kerim Bey, bitti artık, Hareket Ordusu gelmiş, isyan bitti, hepsini tutuklamışlar, padişahı tahttan indirmişler, serbestsiniz, haber vermeye geldim, Allah’a şükürler olsun ama acı bir haberim var, Hasan Bey kendini vurmuş. Allah rahmet eylesin, sizi korumak için çok çabalamıştı, severdik, memleket sevdalısı bir amirimizdi. Haydi, sağlıcakla kalın, Allah’a emanet olun.” (s. 126).

Bu müjdeyi herkes duymuş, gözyaşları ve çığlıklar birbirine karışmıştır. Perdeler açılır. Bostana koşarak artık kokan ve çürümeye başlamış cesetleri gömerler. Tevfik’le Rıza dışarı çıkarlar. Yirmi senelik ev hapisleri bitmiştir. Onların ruh halleri şöyle anlatılıyor:

“Tevfik, Rıza’nın koluna girdi ve yirmi sene sonra evinin kapısının merdivenlerini indi ve sokağa çıktı, bacakları titriyordu, havayı kokladı, güneşe baktı ve iki kardeş, sokağın başına doğru yürüdüler, yokuşa yöneldiler, etraftaki salkımlar kandil kandil renklerini gösteriyor, leylak ağaçlarının baygın kokusu rüzgâra kavuşuyordu, her ikisi de ağlıyordu. Biraz durup dinleniyorlar, sonra yavaş yavaş yürüyorlardı.” (s. 126).

Üzerinde durulan bir başka siyasi olay, 1905 yılında Abdülhamit’e yapılan suikasttır. Aile bu olaydan da zarar görmüştür. Bir gece Ayşe uyanmış, evin içinde fazla bir sıcaklık olduğunu fark etmiştir. Odadan çıkar ve sıcaklığın geldiği tarafa doğru gider. Tevfik’le Ali Rıza’nın bazı evrakları sobada yaktıklarını görür. Kayınpederi padişaha suikast yapıldığını, kendilerinin bu işte bir parmağı bulunmadığını ama yine de onlardan bilerek evlerinin baskına uğrayabileceğini söyler ve şüphe çekebilecek, soruşturmaya sebep olabilecek bazı kâğıtları yaktıklarını belirtir. Ertesi gün evleri zaptiyeler tarafından basılır ve didik didik aranır. Bu arama esnasında ev halkını dışarı çıkarmışlardır. Bu arada Ayşe’nin takı torbası da kaybolur. Ayşe buna çok üzülmüştür. Zamanında takıları almadığı için Kerim’e sitem eder (Çünkü kısa bir müddet önce Ayşe, ailenin maddi durumunun bozulduğunu duymuş ve takılarını bozdurması için Kerim’e vermiş, fakat Kerim bunu almamıştır. Takılarının boşu boşuna gitmesi ve hiçbir işe yaramaması, bu yüzden Ayşe’yi çok üzmüştür).

Romanda birbirine zıt iki görüş vardır. Konu bu iki zıt görüş üzerine kurulmuş ve gelişmiştir. Bu görüşler arasında bazen açık, bazen örtülü mücadele roman boyunca devam eder. Ayrıca bu görüşlerin ve çekişmenin devamlı olacağı, hiç bitmeyeceği de ifade edilir. Her iki görüş de devleti

korumak ve kurtarmak gerektiğine inanmış saf ve samimi, vatansever insanlardan meydana geldiği hâlde her iki görüşe de, sinsice karışan ve devletin aleyhinde çalışan düşmanlar bulunmaktadır.

Romanda bu görüşlerin temsilcileri bulunuyor. Bunlardan biri Tevfik ve Ali Rıza'dır. Bunlar yenilik taraftarıdır. Diğer görüş ise Hasan Bey ve Selahattin tarafından temsil ediliyor. Romanda Selahattin geri planda bırakılmıştır. Asıl çekişme Tevfik ile Hasan arasındadır. Tevfik radikal tutumu ve ilericiyi temsil eder. Tevfik ve arkadaşları, serbest ve açık fikirli ve modernleşme taraftarıdır. Devletin çöküşünü engellemek için Batılılaşmasını isterler. Hasan gibi düşünenler ise onları gâvurlukla itham ederler, hepsinin mason olduğunu ve yabancı milletlerin emellerine hizmet ettiklerini düşünürler. Bu iki grubun arasında ezeli bir düşmanlık bulunmaktadır. Onların düşmanlıkları ve kinleri, aile fertlerinin kaderlerini etkilemiş ve değiştirmiştir. Ailedeki gelecek nesillerin mutlu olmaları böylece engellenmiş olur.

Muhafazakâr görüş, önce Selahattin vasıtasıyla verilir. Ağabeyinin dostlarından ve serbest fikirlerinden daima rahatsız olan Selahattin, onun Mithat Paşa'ya olan yakınlığına kızmaktadır. Selahattin, "*Batı yanlılığı, gâvur sevdası*" ile itham ettiği Mithat Paşa'dan nefret eder (s. 17-18). Ona göre gençlerin Fransa'ya gönderilmesi de Mithat Paşa'nın işidir. Eğitim bahanedir, Paris'te "*bir şer yuvası vardır*". "*Yavaş yavaş ve gizliden tahta hazırlanan Şehzade Murat Efendi de zaten orada masonlukla*" tanışmıştır. "*Batılılaşma, Batıların, Müslümanları yok etme*" kılıfıdır, "*hürriyet ve modernlik bahanedir, içimizdeki gâvurlar palazlansın*" istemektedirler (s. 18).

Romanda bu görüşün asıl temsilcisi Hasan'dır. Onun padişaha bağlılığı ve Batılılaşmaya bakışı, roman boyunca işlenmiş ve ailelerin kaderlerini etkilemiştir. Hasan, Abdülaziz'e bağlı, gelenekçi bakış açısına sahip muhafazakâr bir yapıdadır. Onun görüşüne göre Mithat Paşa ve grubu dinsiz ve masondur, yabancı devletlerin arzularına hizmet etmektedirler. Hasan onlara büyük bir kin ve hınç duyar. Abdülaziz'in şüpheli ölümünden dolayı Mithat Paşa ve taraftarlarını suçlar. Abdülaziz'i onların öldürdüklerine inanır. İntikam için zamanını beklemektedir. Bu olayın öcünü Tevfik'ten almak ister. Abdülaziz zamanının polis teşkilatından olan Hasan, V. Murat tahta çıkınca görevinden alınmış, Abdülhamit'in padişahlığı zamanında hafiye teşkilatının başına getirilmiştir. Padişahın emriyle gizliden gizliye Abdülaziz'in ölümünü araştırmaktadır. Hasan Bey, Tevfik'in ve arkadaşlarının ve bağlı buldukları locanın bu işte parmağı olduğuna inanır ve Tevfik'in evini gözetletir. Onların çok tedbirli davrandıklarını düşünmektedir. Arka bahçedeki Yorgo'nun bostanı vasıtasıyla haberleştiklerine emindir. Onları yakalayabilmek için çeşitli planlar kurar. Bir şekilde Kerim'e yaklaşmak ve onu konuşturmak ister. Oğlu Mümtaz ile Kerim yakın arkadaşlardır. Galatasaray'a beraber gitmişler ve yatılı olarak okumuşlardır. Sonra da Mülkiye'ye girerler.

Hasan Beyin küçük kızı Neslihan ile Kerim birbirlerine âşık olurlar. Gençlerin ilgisini fark eden Hasan Bey, başlangıçta bu durumu teşvik eder. Maksudı, Kerim üzerinden Tevfik'e ve arkadaşlarına

ulaşmak ve onları yakalamaktır. Mithat Paşa tutuklanarak hapse atılmış ve Taif'te boğdurulmuştur. Bu günlerde Ali Rıza tutuklanır. Bir süre sonra serbest bırakılır. Bu bir gözdağıdır.

“Hasan Bey, bu zarif, yakışıklı, etrafında daima merak ve hayranlık uyandıran adamı yok etmek istiyordu, onu can evinden vurmak istiyordu. O yüzden oğlu Mümtaz'la Kerim'in arkadaşlığına göz yummuş, hatta teşvik etmişti, kardeşi ve annesi olmayan Kerim'in kendi çocukları ile beraber kaynaşmasını ve onlara bağlanmasını istiyor ve eşini bu yönde teşvik ediyordu, o çocuğu öyle veya böyle elde edecekti, ondan bilgi alacaktı, bu mason çukurundan onu çıkaracaktı. Şimdilik Mithat Paşa sayesinde korunuyorlardı ama onun da günleri sayılıydı.” (s. 70-71).

Kerim'in Ayşe ile evleneceği, ailenin kulağına gider. Neslihan, Kerim'in başkasını sevdiğine inanmamış, zorla evlendirildiğini de babasının planını da anlamıştır. Kerim'e dokunmayacağına dair babasından söz ister. Hasan ise büyük bir öç alma duygusuna kapılmıştır. Hepsini yakalatıp sorgulamayı düşünür. *“İntikam duygusu, kızının yalvarmalarını bastırıyordu. Hepsini inletecekti sorguda, artık plan falan yoktu. Bugün Tevfik'in evinin önüne iki görevli daha gönderilmişti. Hasan Bey'in bunlardan haberi yoktu ama demek ki amirleri de onunla aynı fikirdeydiler. Yarın sonlarını getirecekti.”* (s. 93).

Fakat Hasan istediğine ulaşamaz. Amirlerinden bir türlü tutuklama kararı gelmemektedir. Beklemekten bıkan Hasan, kendi başına hareket etmeye karar verir. Ayşe ile Kerim'in düğün gecesinde Kerim'i yakalattırır. Kerim sorgulanır ve işkence görür. İzinsiz yaptığı bu sorgu yüzünden âmirlerinden azar işiten Hasan Bey'in önü tıkanmıştır.

“Hasan Bey'in önü tıkanmıştı, izinsiz yaptığı sorgu yüzünden amirlerinden azar işitti, izlendiklerini ve sorguya gerek olmadığını ona bildirdiler. Hem kızıyor hem de Kerim'in sorgusunun sıkıntısıyla kendini sorguluyordu. Aklı ve kalbi birbirleriyle çatışıyorlardı. Çok iyi biliyordu ki bu adamlar bazı gizli işlerin içindeydiler, şimdi imkân bulamasalar bile önceden bazı ilişkileri vardı. Memleket için zararlıydılar. Terakki dedikleri şeyleri planlayanlar, hep Ermeni, Fransız ve İngilizlerdi. Bu Çırağan grubunun tümü masondu. Amaçları kutsal toprakları Yahudilere vermektir, niyetleri imparatorluğu parçalamaktır. Bir taraftan bağlı milletleri kıskırtıyorlar bir taraftan da içeriden eğitilmiş insanları kendi emellerine alet ediyorlardı. Bu haçlı seferi bitmeyecekti. Yeni hazırlıkları elbette vardı. Sultanın hayatına kastetmeye hazırlanıyorlardı. Ucu bu Tevfik Bey evine dayanıyor muydu? Bilmiyordu ama tetikte idi.” (s. 112).

Aradan zaman geçer. Meşrutiyet'ten sonra softaların hazırlığı başlar. Hasan olabilecekleri tahmin eder ve ailesini Almanya'ya gönderir. Kendisi de hiç sevmediği İttihatçılarla birlikte çalışmaya mecbur olur. Elindeki az bir kuvvetle padişahı korumaya çalışır. Hareket Ordusu Selanik'ten gelerek isyanı bastırdıktan sonra Hasan, İttihatçıların eline geçmemek için onlar kendisini almaya geldiğinde tabancası ile intihar eder. Kaçmasını söyleyen adamlarının sözlerini dinlemeyerek odasında kalmış ve

İttihatçıların kendisini almaya gelmesini beklemiştir. Sonradan emrindeki adamları onun kaybına üzüldüklerini, onun “*memleket sevdalısı*” olduğunu belirtmişlerdir (s. 126).

Diğer görüş, hayatı boyunca Hasan’ın hedefinde olan Tevfik’tir. Tevfik “*yakışıklı, kültürlü ve biraz da gizemli*” görünüşüyle, Paris’te “*muhitin ve bohem toplulukların ilgisini*” çekmiş, “*kıyafeti ve doğal zarafetiyle oldukça beğeni*” kazanmıştır. “*Masonlar adını Zarifi Tevfik*” koymuşlardır. Tevfik’in, sanat toplantılarına davet edildiği ve büyük bir ilgi gördüğü belirtilir (s. 25).

Romanda Tevfik, daha ziyade ona büyük bir kin besleyen Hasan’ın bakışı ile veriliyor. V. Murat’ı tahta çıkaran grup içinde olan Tevfik, Mithat Paşa’nın sadaretiyle kısa süren bir ikbal devri yaşar. Evinde toplantılar yapılır, siyaset meseleleri ve devletin işleri görüşülür. Fakat V. Murat’ın tahttan indirilmesiyle bu devir sona erer. Abdülhamit döneminde uzun süren bir hapislik dönemi yaşar. Bu hapisliğin yirmi yıl sürdüğü belirtilir (Hapislik dönemi 1909’da sona erdiğine göre 1880’li yılların sonunda başladığı düşünülebilir).

Mithat Paşa ve grubuna kızan ve kinlenen Hasan, bütün öfkesini Tevfik’e yöneltmiştir. Onun hakkında düşündüklerinin, aynı zamanda derin bir kıskançlığın da ifadesi olduğu hissedilir. “*Hasan Bey, bu zarif, yakışıklı, etrafında daima merak ve hayranlık uyandıran adamı yok etmek*”, “*onu can evinden vurmak*” istemektedir (s. 70). Hasan’a göre Tevfik “*yakışıklı, burnu düşse yerden almayan, asaletli*” bir adamdır. Fakat uzun süren hapislik sonunda “*merdiven bile inemeyen bir bunak*” hâline geldiğini düşünür (s. 123).

Tevfik’in özellikleri yakışıklı, kültürlü ve gururlu olmasıdır. Tevfik ve arkadaşları, yani Mithat Paşa taraftarları, çok kısa süren bir ikbal devri yaşamışlar, ondan sonra Abdülhamit devrinin baskısıyla ya ölmüş, ya sürülmüş veya Tevfik gibi ev hapsine mahkûm olmuş, ömürleri ziyan ve heba olmuş insanlardır. Fakat fikirleri ve düşünceleri ölmemiş, kendilerinden sonraki nesillere aktarılmıştır. Meşrutiyet’i gerçekleştiren insanlar, bunlardır. Böylece, Mithat Paşa nesli, bütün doğruları ve yanlışlarıyla, Meşrutiyet’i ilan eden ve devam ettiren, aldıkları yanlış kararlarla devletin yıkılmasını çabuklaştıran İttihatçılarla devam etmiş olur. Romanda Hasan’ın yorumlarıyla iki zıt görüşün çatışması şöyle özetlenmektedir: “*Aslında farkındaydı ki ne kazanan vardı ne de kaybeden! Onun kayıpları da vardı, kendi kayıpları da. Ve bu zamanlar tarih kitabında birkaç satırdan ibaret kalacaktı. Yaşanan acılar ise unutulup gidecekti.*” (s. 123).

Tevfik’le Ali Rıza, kendi çevrelerinin yönlendirmesiyle, Paris’te Mason teşkilatına girmişlerdir. Teşkilatın, bütün gelişmelerden haberi vardır. Olayları ciddiyetle takip ederler ve duruma göre yapılması gerekenleri bildirirler. Abdülhamit’in padişahlığı sırasında Mithat Paşa taraftarlarının durumu çok ciddi ve tehlikeli bir hâle gelmiştir. Kerim’e iki yol teklif edilir: Birincisi Neslihan’la evlenerek ailesiyle tamamen teması kesmesidir. İkincisi ise Neslihan’dan vazgeçmesi ve başkasıyla evlenmesidir. Tevfik ve Ali Rıza ancak bu şartlarda korunabilecekler, tutuklanmayacaklar fakat ev hapsinde olacaklardır. Kerim çok üzülür, isyan eder, fakat ailesinden vazgeçmesi veya onları tehlikeye atacak bir davranışta

bulunması mümkün değildir. İstemese de Neslihan'dan vazgeçerek, ailesinin uygun gördüğü Ayşe ile evlenmeye razı olur. Bunu duyan Neslihan, duyduğu büyük acıya rağmen durumu anlamış babasının planını da sezmiştir. Kerim'in hâlâ kendisini sevdiğinden emin olan Neslihan, Kerim'e dokunmayacağına dair babasından söz ister. Neslihan'ı bir türlü unutamayan Kerim de, Ayşe'nin bir suçu olmadığını düşünerek, ona iyi muamele etmektedir.

Tevfik'le Ali Rıza, Paris'te Mason teşkilatına girmişlerdir. Buna itiraz etmek Tevfik'in aklına bile gelmez. O, devleti kurtarmak için böyle davranılması gerektiğine inanmıştır. Onları yönlendirmeye çalışanların kafalarının arkasındaki planları görece kadar tecrübe sahibi değildir. Paris'te seçkin insanların içinde ve modern bir ortamda bulunur, böyle bir ortamda yaşar. Ama yaşadığı uzun süreli hapislik döneminden ve her şeyden bütün aktivitelerden uzak kaldıktan sonra düşüncelerini sorguladığı hissedilir. 31 Mart hareketi öncesinde isyanın kıpırtılarını hisseden can düşmanı Hasan Bey, onlara korunmaları gerektiği haberini gönderdiği zamanki düşünceleri onun kendini sorguladığının belirtisidir. Hasan, Tevfik'e korunmaları için haber göndermiş, ayrıca onları koruması için iki adamını görevlendirmiştir. Bu haberi alan Tevfik acı bir tebessümle şöyle der: “-Anladı mı acaba hepimizin aynı amaç için uğraştığımızı? Sanmam! Vicdanı konuşuyor. Ona göre biz suçlu, o haklı. Hangimiz haklı belli bile değil, keşke bir araya gelip ortak hakkı bulaydık, keşke bunu ben yapsaydım, yıllar önce gururumu kırıp gidip konuşsaydım onunla, belki bu acılar yaşanmazdı.” (s. 124).

Aslında, Tevfik'te belli belirsiz bir sorgulamanın varlığı hep hissedilir. Hasan her zaman gittiği yoldan emin olmuş ve kendisinin haklı olduğunu düşünmüştür. Ama Tevfik öyle değildir. Onun, içine doğduğu ve hiç itirazsız kabul ettiği bu ortamı, zaman zaman sorguladığı, şuuraltının kıpırtılarıyla şüphe duyduğu hissediliyor.

“İçindeki ve dışındaki cendereye daha ne kadar dayanacaktı, normal bir hayatı ve bir ailenin sıcaklığını özlüyordu. Ne zaman başlarını belaya sokmuşlardı hatırlamıyordu, bu ortama doğmuşlar ve bu fikirle hayatlarına yön vermişlerdi. Memlekete ne kazandırdılar, kendilerine ne faydası oldu, hesaplayamadı. Bu mücadelenin bitmeyeceğine emindi. Osmanlı'nın giderek belirginleşen çöküşüne engel olmak artık çok zordu. Bir çılgın tarihin çocukları olarak iniş ve çıkışlarımızın bedelini ödüyorduk ve hep de ödeyecektik canla ve kanla.” (s. 88).

Tevfik'in tereddüdünün çok erken yaşında başladığı düşünülebilir. Çünkü o ve Ali Rıza, Kerim'i siyasetten uzak tutmaya çalışmışlar ve onun aklı erince kendi kararlarını kendisinin vermesini düşünmüşlerdir. Ayrıca, Rıza'nın şu sözleri de kendilerinin yolundan çok emin olmadıklarını, şüpheye düştüklerini gösteriyor. “-Hayır, Kerim, bizim gibi değil! İstersen olur ama baban ve ben, seni bu konudan uzak tutuyoruz, siyasete karışmak çok zor iş, senin iyi niyetin bazen yeterli olmuyor. Bak Mithat Paşa'nın sonuna, dün en yüksek mevkideydi bugün sürgünde, onu destekleyenleri de sürükledi, bu iş böyledir.” (s. 75).

Mithat Paşa'nın Taif'te öldürülmesinden sonra etraflarındaki çember daralmış, hafiyeler ve sivil polisler tarafından bir süre izlenmişler, takip edilmişler, ondan sonra da ev hapsine mahkûm olmuşlardır. Aynı evde yaşayan Kerim siyasetten uzak büyütülmektedir. Kerim'e aşılana fikirlerin içinde en önemlisinin Türklük ve Türkçülük olduğu belirtilir.

“Rıza, babadan sonra ikinci sıradaydı, onun akılcı ve esprili anlatımlarına bayılırdı ama ille de babası. Okulun dışında ona dünyayı anlatan, ders dışında yabancı dilleri, edebî eserlerine kadar öğreten, bir gün bile sesini yükseltmeyen babası. Onun yanında hiç siyaset konuşulmadı, hiçbir toplantıya alınmadı, hiç etki edilmedi. Bu toprakların, Muzaffer ağabey gibi binlerce ve binlerce şehidin kanları pahasına alındığı ve çok büyük bir devlet içinde yaşadığımız Ve Asya'dan gelen atalarımızın kurduğu bir devleti korumanın vazifemiz olduğu anlatıldı. Tabii ki farklı fikirler olacaktı, ileride kendi karar verecekti hangi fikre sahip olacağına ve Kerim ortada kalmayı seçti. Ona önce insan ve vicdan öğretildi, sonra vatan, Türklük ki o zaman biraz aşırı bir kavramdı. Şimdiye kadar Osmanlı olmakla övünen insanlar tanıdı Kerim ama babası ona Osmanlı'dan önce de Türklerin var olduğunu ve nice devletler kurduğunu anlattı. Şanlı bir hikâyesi vardı. Kerim merak ve gururla dinledi ve hayallerine kattı.” (s. 72).

Birinci Dünya Savaşı'nın önemli olaylarından biri, Arap emirlerinin İngilizlerin kışkırtması sonucu Osmanlı'ya başkaldırması ve devleti arkadan vurmasıdır. Savaş müddetince Kâbe'ye gönderilen altınların, Arapların ihaneti yoluyla İngilizlerin eline geçmesi ve Güney cephesinde düşmanla çarpışan Türk askerlerinin Araplar tarafından vahşice katledilmesi gibi olaylar, günümüzde artık bilinmektedir. Bu tarz davranışların Birinci Dünya Savaşı ile başlamadığı, çok daha önceki yıllara dayandığı da biliniyor. Romanda, Arapların Türklere karşı olan düşmanca tavırlarının, ta V. Murat'ın padişahlığı esnasında başladığını gösteren bir olay anlatılıyor. Önemli bulduğumuz bu olayı burada özetlemek istiyoruz.

V. Murat'ın padişahlığı esnasında Tevfik “*Sürre Emini*” olarak hacca davet edilir. Bu daveti sevinerek kabul eder. Zor bir yolculuk yaparlar. Tevfik'in amcası Selahattin, Kâbe'ye varamadan Şam'da vefat eder. Mekke'ye varırlar ve Kâbe'yi ziyaret ederler. Gerektiği gibi karşılanmış ve ağırlanmışlardır. Fakat onları huzursuz eden bir hava olduğunu da fark etmişlerdir. Bu durum şöyle anlatılır:

“Yolculuk zordu ama Mekke'ye varmak, Kâbe'ye yüz sürmek her şeye değerdi. Gereği gibi karşılandılar, ağırlandılar, hediye ve emanetleri teslim ettiler, hac gereklerini yerine getirdiler ama içlerinde bir huzursuzluk vardı. Tevfik ve Sürre komutanı siyaseten farklı fikirlere sahip olsalar da devlet fikriyle yetişmiş insanlardı. Arap emirlerinin saygılı, ama anlatması zor, farklı tavırlarından rahatsız olmuşlardı. Ayrılacakları gece onurlarına verilen yemekte; Mekke Emiri'nin V. Murad'ın tavırlarıyla ilgili alaycı konuşması, her ikisinin de tepkisine sebep oldu. Padişahın tahttan indirildiği haberini zaten almışlardı. Komutan ve diğer subaylarla beraber

Tevfik de ayağa kalktı, komutan, tahttan sağlık sebepleriyle indirilen padişah hakkında yapılan bu konuşmayı protesto etti ve hep beraber yemeği terk ettiler.” (s. 65).

Tevfik Arapça, Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Emirlerin konuşmalarını anlamış fakat belli etmemiştir. Bu işin altında İngilizler olduğunu hemen anlamıştır. Orada tanıştığı bazı kimselerin aslında İngiliz subaylar olduğunu, fakat gizlediklerini fark etmiştir.

“Ah, amcasının, toprağında can veremediği için kahırla öldüğü Kavm-i Necip! Peygamberimizin akrabası olmanın onurlandırdığı Arap kabileleri... İhtişamlı günlerde ve şimdiki zor zamanlarda, her zaman hürmetle ve cömertlikle davranılan bu insanlar... Belli ki kıpırdanma başlamıştı. Tevfik üzüntü içindeydi. Paris’te öğrendiği bir şey vardı ki Fransızlar, niyetlerini pek gizleyemezler ama İngilizler, kibar tebessümlerinin ardında sizin idam fermanınızı çoktan yazmış olurlardı. Mekke’de onlara çeşitli niteliklerle tanıştırılan insanların aslında asker olduklarını hem Tevfik hem de komutan anlamışlardı. Bunlar İngiliz’di. Tevfik Arapça ve Fransızca yanında İngilizceyi de çok iyi biliyordu. Konuşmaları hissettirmeden ve anlamamış gibi görünerek dinlemesi mümkündü. Belli ki çözümede İngilizler baş rol oynayacaklardı.” (s. 65).

Savaşlar: Romanda birkaç yerde 93 Harbi’nden bahsediliyor. Romanın baş kısımlarında bu savaşın acı sonuçlarının hepsini etkilediği belirtilir. Üstelik “*şehit eşi Handan Hanım’ın oğlu, mahallenin yakışıklı göz bebeği Muzaffer ağabeyin*”, savaşta şehit düşmesi, mahalledeki bütün evleri mateme boğmuştur. Çok sevdiği Muzaffer’in kaybı, Kerim’i şoka sokmuştur. Kerim bu kayıp yüzünden askere yazılıp cepheye gitmek ister. Fakat yapılan muayene sonucunda sağlığının askerlik yapmaya uygun olmadığını, kalbinde bir zayıflık bulunduğunu öğrenir. (s. 74). Ziya’nın babası da 93 Harbi’nde şehit düşenlerden biridir. Bu kayba dayanamayıp arkasından ölen annesi de savaşın verdiği acılardan biridir.

Meşrutiyet’ten sonra savaşlar başlar, büyük toprak kayıpları olur. Devlet dağılmaya doğru gitmektedir. Bütün bu savaşlar romanda doğrudan doğruya yer almaz. Sadece Balkan harbinin yarattığı acılardan ve etkilerinden bahsedilir. Bu tarihten itibaren savaşlar devam eder, Birinci Dünya Savaşı yaşanır. Arkadan ülke düşmanlar tarafından işgal edilir. Bu olaylar toplumun her kesimini etkilemiştir. Romanda savaşların hiç bitmediği, evlerde şehitlerin acılarının yaşandığı, bu yüzden insanlarda neşe kalmadığı, kimsenin yüzünün gülmediği belirtilir. Kerim’in evinde de birtakım ferdî acılar yaşanmaktadır. Neslihan’ın akıbetini haber alan Kerim, onun ölümüne sebep olduğunu düşünerek kendini suçlar. Neslihan’la Kerim’in ilişkilerini ayrıntılarıyla öğrenen Ayşe de üzüntülüdür. Bu üzüntüler Kerim’in hastalanmasına sebep olur, Kerim felç olmuştur. Müfide, hasta yatağında Ayşe’nin üzüntülü hâlini fark etmiş ve ona öğüt vermiştir. Müfide’ye göre bir kadın, ne olursa olsun asla kendini bırakmamalı, bakımını, makyajını, giyimini ihmal etmemelidir. Müfide, bunları Ayşe’ye söylerken, matem onunkininki değil şehit yakınlarının hakkı olduğunu da hatırlatmayı ihmal etmez:

“-Kendini bırakmışsın kızım, toparlan, Kerim’i bahane etme, o da karşısında düzgün bir eş ister. Her şeyden önemlisi kendin için toparlan. Bu sana moral verir, hayat kolay değil Ayşe herkes için. Bak nice ananın evlatları şehit olup toprağa düştü, ne acılar yaşanıyor, senin kocan sakat ama hayatta ve yanında çok şükür. Kara yaslar onların hakkı. Hayatında mutluluklar bul, sen mutsuz olursan ailen de olur, bak ne güzel kızlarımız var, yakında onların mürüvvetlerini göreceğiz inşallah.” (s. 152).

Savaşlar yıllarca devam eder. Bu durum, herkesin hayatını etkiler. Zarife’nin âşık olup evlendiği Ziya, Çanakkale Savaşında şehit düşer. Görevi, Mustafa Kemal’in komuta ettiği 57. Alay’dadır. Alayın tamamı şehit olmuştur. Bu haberi merdiven başında duyan Zarife merdivenlerden düşerek karnındaki bebeği de kaybeder. Üstelik bir daha çocuğu olmayacağını öğrenir. Bütün bu üzüntülere dayanamayan devamlı olarak Ziya’nın yerine kendisinin ölmesi gerektiğini düşünen Kerim de yavaş yavaş hayattan uzaklaşır ve ölür.

Bir taraftan ailede üst üste yaşanan kayıplar, diğer taraftan ülkedeki sıkıntılar, ülkenin bölünme ve parçalanma endişesi... Evde hiç bitmeyen kasvetli bir hava yaratmıştır. Henüz çok genç olan Bedia bu havadan olumsuz etkilenmektedir. Zarife olayları yakından takip etmekte, Bedia’ya Halide Edip’in Sultanahmet Mitingi’ndeki konuşmasını örnek göstererek ona doğru yolu hatırlatmaya çalışır. Fakat Bedia, bunları anlayabilecek bir durumda değildir.

Nihayet İstanbul işgal edilir. Bu işgalin getirdiği acı neticelere hep birlikte katlanmak zorunda kalmışlardır. Kırk yıllık Ermeni komşuları Anahit’in, evine Yunan bayrağı astığını görürler. Anahit, konuşmalarıyla da onları incitmiştir. Romanda işgal günlerinin iç yakan görüntüleri anlatılmış, azınlıkların işgal kuvvetlerini karşıladıkları ve şenlikler yaptıkları tasvir edilmiştir. Bütün bunlara şahit olan aile fertleri büyük bir üzüntü duyarlar. Diğer taraftan Anadolu’da büyük bir direniş hareketinin hazırlıkları başlamıştır. Doktor Şükrü’nün büyük oğlu Cemal, babasının razı olmamasına rağmen Anadolu’ya kaçar ve Millî Mücadele’ye katılır.

“O sene kış zorlu geçti, karlar kestane ağaçlarını masal ülkesi gibi güzelleştirdi. Cemal okulu bitirmiş, askerlik zamanı gelmişti. Ortalık karıştı, işgal devam ediyor, gelen haberler herkesi korkutuyordu. Çok insan, Yunan bayrağı görmemek için sokağa çıkmıyordu. İstanbul Hükümeti’ne karşı bir isyan hareketi başladığı söyleniyordu. Liderleri Mustafa Kemal’di. Genç subayların onu desteklediği biliniyordu. Halk şaşkın ve kararsızdı, yorgundu, savaşlar, yıllar süren acılar, herkesin yüreğini yakıyordu, umutsuzluk hâkimdi. Cemal, Anadolu’ya kaçmak istediğini babasına söyledi, isyancılara katılacaktı, vatan topraklarının paylaşılmasına engel olacaklardı. Şükrü itiraz etti ama Cemal kararlıydı.” (s. 208).

Millî Mücadele bitmiş, ülke kurtulmuştur. O arada Ermeni komşularının da Amerika’ya kaçtığını öğrenirler. Zarife onların işgal altında iken Yunanlılarla birlik oluşlarını bir türlü hazmedemez.

“-Güle güle gitsinler anne! Burada kim onlara ne yaptı da kaçıyorlar? Ne yapacaktık yani onların bize yaptığını yapar mıydık? Hayır! Biz fakirleştik onlar zenginleşti, kim bilir ne kadar altın kaçırdılar dışarı. O bayrağı yüreğimizi yaka yaka orada tuttular, Dırtat sokaklarda bağırarak nispet yapar gibi Yunan şarkıları söyleyerek evine geldi. Anahit, başına geçirdiği şapkalara mavi beyaz kurdeleleri süs yaptı. Evet. Sella üzgündü, beni de yolda çevirip, özür diler gibi konuştu, Vedia’ya bile tebrike gitmişti. Ne yapsın, ailesine uydu işte. (s. 219).

Bütün üzüntüsüne ve çektiği bütün kayıplara ve acılara rağmen Zarife olanlarla yakından ilgilidir. Her şeyi takip etmektedir. Kurtuluşa çok sevinmiştir. Cumhuriyet’ten sonraki gelişmeler, daha sonra Şefik’le evlenerek Ankara’ya giden Bedia tarafından verilir. Ankara Barajı’nın yapımı, Türk hükümeti tarafından Almanlara verilmiştir. Şefik, bu projede mühendis olarak görevlidir. Bedia, ablasına yazdığı mektupta Ankara’daki gelişmeleri anlatır. Bu arada Gazi’yi gördüğünden de bahseder:

“Ankara çok yeni bir şehir, bulvarlar açılıyor ve ağaçlar dikiliyor, hepsi de akasya ağacı, hele şimdi her yer mis gibi kokuyor. Bazen arkadaşlarla Çiftlik’e gidiyoruz, bahçesinde geziyoruz. Geçen gün meşhur Karpiç Lokantası’nda yemek yedik. İnanamazsınız iki masa ötesinde Gazi vardı, kalabalık bir masaydı, hep profesörler varmış, inanılmaz yakışıklı! Yemek falan yemediler, hep konuştular. Profesör Afet Hanım’ı da gördüm, arada konuştu ve herkes onu dinledi, hoş kadın ama daha güzel giyinebilir, çok sadeydi.” (s. 261).

Fakat Bedia, yeni gelişmelerin ve eski düşüncelerin, savaşların ve ülkedeki yıkılış ve yeniden oluşum ruhunun farkında değildir. Onun bazı konuşmalarına kızan Zarife, kardeşini yola getirmeye çalışır. Yapılanların sebebini ve önemini anlatarak onun bazı şeyleri kavramasını ister. Ülkenin bağımsızlık kazanmasının önemini, bu uğurda can veren askerlerin yaptıkları fedakârlığı anlatarak kardeşine gerçekleri göstermek ister.

“-Terbiyenin adı şimdi de vaaz mı oldu, hangi kilisede vaftiz ettiler seni! Ben, diyorsun hep, ‘ben mutlu olacağım, benim üzüntüm var, ben yaşıyorum. Peki sen sigara içince öksüren teyzelerin hiç mi temiz hava hakkı yok! Ablanın Şefik’e karşı meyli olduğunu bile bile onu elde etmeye çalışmışsın, ya Vedia’nın sevdası devam etmiş olsaydı? Hiç mi vicdan azabı çekmeyecektin? Terbiye ve fedakârlık denen kavramların hiç de basit olmayan sebepleri vardır Bedia! Bunlardan biri de vicdandır. Sen cesursun, mutlusun, eskiler zayıf ve kaybetmiş, öyle mi? O çok yakışıklı bulduğun Gazi, Cumhuriyet’i siz kloş etek giyin, partilerde poker oynayın diye kurmadı! Bozkırın ortasına bu şehri boşuna merkez-i hükümet yapmadı! Onun ardından bu vatan için şehit olan gençlerin hiç mi yaşama hakkı yoktu? Onlar bana ne, biz de yaşayacağız, deselerdi, sen şimdi neredeydin hanımefendi? Fedakârlık yaparak aptallık mı ettiler? Ziya’nın yaşamaya ve mutlu olmaya, çocuğunu görmeye hakkı yok muydu? O beğenmediğin eski nesildir seni bugünlere getiren! Bir halt etmiyorsun bari kıymetini bil! Saygılı ol!” (s. 270).

Yıllar ilerlemiş, Vedia'nın kızı Rabia büyümüş, üniversite çağına gelmiştir. Rabia, Ankara'da okumaya giden küçük yaştan itibaren birlikte olduğu arkadaşlarından ayrılmak istemez ve onlarla birlikte Hukuk Fakültesine yazılır. Vedia da onunla birlikte Ankara'ya gider. Bahçelievler'de bir eve yerleşirler. Vedia, ablasına yazdığı mektupta 1930'lu yılların başında Ankara'da yapılan gelişmeleri ve yenilikleri anlatır. Bu arada kız çocuklarının okula gönderilmesi, kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanmaları gibi konularda duyulan hassasiyete de yer verilmiştir.

“Vedia çevreyi dolaştı, komşularıyla anlaştı ve Halk Partisi'nin kadın kollarına üye oldu. Orada eğitilmiş, kültürlü hanımefendilerle tanıştı. Bedia'nın muhitinden çok farklı dostluklar kurmak üzereydi. Köylere gidip, hanımlarla sohbet ediyorlar, bilgi veriyorlar, kız çocuklarının okula götürülmesi için babalarının rızasını almaya çalışıyorlardı. Kazan köyünden Satı Hanım'ı hazırlama emri, Mustafa Kemal tarafından verilmişti, yakında kadınların milletvekili olma kanunu çıkacak ve Satı Hanım'ın seçilmesi sağlanacaktı. Vedia, ablasının ve kardeşinin dertleri dışında hayatından memnundu. Gazi Terbiye Enstitüsü'nde edebiyat profesörü olan bir bilim adamının eşi ile arkadaş olmuştu, çiftin doktor olan bir oğulları vardı ve Rabia'yı çok beğendiklerini ifade ediyorlardı.” (s. 318).

Tabiat Tasvirleri: Romanda mekân tasvirleri görülüyor. Bu tasvirler arasında tabiat tasvirleri üzerinde duracağız. Bunlardan biri Rumeli'nin hasretle hatırlanması ve Rumeli coğrafyasının güzelliğinin ve zenginliğinin tasvir edilmesidir. Bu tasvirlerde, görsel güzellikler derin bir özlemle birleştiriliyor. Bunu ilk önce, küçük yaşta Rusçuk'taki baba evinden ayrılmak zorunda bırakılan Abdülkerim'in hatırlamaları vasıtasıyla görmekteyiz. Romanda Rumeli, Rusçuk'un zengin tabii güzelliklerini ve Tuna'nın eşsiz ve engin sularını hiçbir zaman unutamayan Abdülkerim vasıtasıyla tasvir edilir. Abdülkerim bu duyguları, yola çıktığı ilk günden beri hissetmektedir. “*Gül kokulu bahçelerinden ayrılmak, Tuna eteklerinin özgür havasından mahrum kalmak, çocukluğunun geçtiği tepelerin kokularına hasret olmak,*” ona çok zor gelmiştir, o, “*Rusçuk kırlarının havasından, gül kokulu bahçesinden çok uzaklara*” gitmenin hüznünü yaşamaktadır. (s. 8-9).

Abdülkerim, çocukken ayrıldığı yerleri unutamamıştır. Tevfik'le Ali Rıza'yı Paris'e yolcu ettikten sonra hayatı boyunca hasretini çektiği topraklara geri döner. Rusçuk'un zengin bitki örtüsü ve Tuna'nın eşsiz güzelliği, Abdülkerim'in derin duygularıyla birlikte tasvir edilir. Aslında o, kendi toprağında ölmek ve oraya gömülmek için dönmüştür. Rusçuk ve Tuna'nın estetik görünümü vurgulanırken, şehirdeki mimari yapılardan en önemlisi olan Sinan'ın eseri Rüstem Paşa Camii de hatırlatılır.

“Rusçuk'un Tuna'ya bakan tepeleri, Rüstem Paşa Camii, bu sefer annesinin yanına gitmeye hazırlanan Abdülkerim Bey'i uğurladı. Kardeşi ile çocukluğunun geçtiği eve gelmiş, silinmiş olan annesinin hatıralarını aramış, kıyılarda, tepelerde dolaşmış, çocukluk arkadaşlarını bulmuştu. Abdülkerim Bey, mahzun ama huzurluydu, yıllardır içinde biriken özlem artık

dinmişti. Garip uğultularla sallanan yüksek ağaçların sesi, serin Balkan rüzgârı, rengi her an değişen Tuna'nın berraklığı, yalnız tepeler onu teselli ediyordu.” (s. 49).

Romanda başka mekân tasvirleri de görülüyor. Geniş caddeleri ve bulvarları, ihtilalcilerin, yazarların bir arada buldukları ve her türlü fikirlerin tartışıldığı kafeler, resim sergileri ile Tevfik'i büyüleyen Paris, tarihî (Galata Mevlevihanesi ve Galata Kulesi gibi) ve modern (yeni açılan Pera Palas gibi) görünüşüyle Kerim'i etkileyen İstanbul, üzerinde en çok durulan şehirlerdir.

Bir başkası bahçelerin tasviridir. Rusçuk'ta ve İstanbul'da yer alan bu bahçeler, güllerin bolluğu ile dikkati çekmektedir. Bu bahçeler güllerle doludur ve gül kokarlar. Güller, çeşitli renkleri ve estetik görünüşleriyle tasvir edilirler. Ayşe'nin bunlardan gül reçeli yapması da, hem tabiatın güzelliğinin vurgulanması hem de Ayşe'yi hatırlatan bir sembol olarak romanda değer kazanıyor. *“Erenköy yeşillikleri arasındaki köşkerin, bahçelerin önünden geçiyorlardı, tabiatın uyanışı güç ve gayret veriyordu..”* (s. 152).

Kırmızı Defterin Hikâyesi: Romanda kırmızı deri kaplı bir defterden bahsediliyor. Bu defterin Anette'e ait olduğunu öğreniyoruz. Anette öldükten sonra Tevfik, bu defteri hatıra olarak almıştır. Defterin hikâyesi romanda şöyle anlatılıyor: Kerim, sık sık çocukluk arkadaşı Mümtaz'ın evinde giderek birlikte oynamakta veya ders çalışmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi Mümtaz'ın babası Hasan, Kerim'in babasına düşmanca hisler beslemektedir. Kerim, Mümtaz'ın annesinin, kendisi hakkında *“fahişenin çocuğu”* dediğini duymuş, canı çok sıkılmıştır. Bunu önce kimseye anlatmak istemez. Sonra utana sıklıkla babasına söyler. O güne kadar Kerim annesi hakkında hiçbir şey bilmemektedir. Onun üzerine Tevfik ile Ali Rıza ona annesi Anette'i anlatırlar, Tevfik bu kırmızı deri kaplı defteri Kerim'e verir:

“Çalışma masasının çekmecesinden kırmızı deri kaplı bir defter çıkardı, bu ufak defterin ilk sayfasında Anette'in karakalem bir eskizi vardı, diğer sayfaları boştu. Defterin içinde Anette'in Tevfik'teki tek resmi, eski bir fotoğrafı bulunuyordu. Güzel gözlerinin içi gülen, güzel saçları dağınık... Resim ıslanmış, kurumuş ve çokça ellenmekten solmuştu.

-Bak, bu annen, Kerim.

Kerim resmi eline alıp uzun uzun baktı.

-Hep merak ederdim baba, neden, neden daha önce bana göstermediniz? Hayalimde o kadar özledim ki!” (s. 67).

Kerim artık annesi hakkında bütün bilgileri öğrenmiştir. Babasının verdiği bu defter, annesinden hatıradır ve kendisi için çok kıymetlidir. Artık *“babasının ona verdiği kırmızı deri kaplı defteri özenle saklayacak, kendi ruhunda beliren kıpırtıları o deftere”* yazacaktır (s. 68). Yıllar geçer. Kerim büyür, Neslihan'a âşık olur. Bu aşkı kalbine gömmeye ve Ayşe ile evlenmeye mecbur kalır. Bundan sonra

Ayşe'ye bir şey belli etmemeye, onu üzmemeye çalışır. Fakat Neslihan'ın Almanya'da öldüğünü duyunca çok üzülür ve bu ölümden dolayı kendini suçlar. Bu günlerde Ayşe'den saklanmaya ve yalnız kalmaya çalışır. Ama Ayşe bir gariplik olduğunu fark etmiş, merak edip kurcalamış, birilerini konuşturmuş, meselenin detaylarını öğrenmiştir. Kırmızı defteri bulur ve Kerim'in yazdıklarını okur. Defterin arasında saklanan Neslihan'ın resmini de görmüştür. Çok üzülür ve Kerim'e sitem eder. Bu olay, karı kocanın ilişkilerini etkilemiş, evde üzüntülü bir hava oluşmuştur. Bu durum bir müddet devam eder. Bu, Zarife'nin gözünden kaçmaz. Bir gün Kerim felç olur. Tekerlekli iskemlede yaşamak zorunda kalır. Bir taraftan da maddi durumları günden güne kötüye gitmektedir. Ayşe idareli davranmaktadır. Zamanla araya başka olaylar girer. Kızlar evlenirler, Ziya Çanakkale'de şehit düşer, arkasından Kerim vefat eder. Ayşe çok üzüntülü, çok perişandır. O haleti ruhiye içinde defteri sobaya atar. Ayşe'nin ruh hâli şöyle tasvir ediliyor:

“Sobalar yanmaya başladı, hava erken kararıyor, insanlar evlerinin içlerine sığınıyor, sokaklarda kimse kalmıyordu. Zarife ve Bedia odalarındaydılar. Ayşe uzun süre oturdu, tespih çekti, dalgın gözlerle düşündü, sonra yerinden kalkıp çalışma odasına geçti, çekmeceyi çekti, artık rengi solmuş olan kırmızı defteri aldı, ilk günkü gibi elleri titreyerek sayfalarını açtı, Neslihan'ın resmine uzun süre baktı. ‘Sana verilen acıların diyeti mi bu çektiklerimiz?’ Defterle odadan çıktı, ön odadaki yeşil çini sobanın kapağını açtı, kor olmuş ateşin içine attı, onun kıvrılarak yanışını, siyah kömür oluşunu seyretti, rahatlayacağını sanmıştı, aksine pişmanlıkla hüznün birbirine karıştı. Kaybolan hayatlara, çekilen acılara, kendi hayal kırıklıklarına, derin bir doyunluk hissiyle sabrına... Ağlamaya başladı.” (s. 205).

Romanın Haşim’le İlgisi: Romanın Ahmet Haşim’le olan bağlantısına geçmeden önce arka kapak yazısı üzerinde durmak istiyoruz. Burada **Merdiven** şiirinin ilk bölümü yer alır ve roman hakkında şöyle denilir:

“Şiirde sembolizm akımının efendisi, sivri dili ve farklı kişiliği ile tanıdığımız Ahmet Haşim ve onun hayatının son yıllarında tanıyıp evlendiği, ruhen ona çok benzeyen musikişinas eşi Zarife Güzin Hanım...

Merdivenler’de yazar gerçek olaylara dayanan hayatları, akıcı bir anlatımla nakış gibi işlemiştir.

Romanın asıl teması; Zarife Güzin Hanım’ın kökü eskilere dayanan ailesinin hayat hikâyesidir. Hikâye Haşim’le tanışmaları, aşkları ve şairin ölümüyle biter bitmesine ama siz okurken, kesinlikle bitmesin isteyeceksiniz...” (Arka kapak).

Burada Ahmet Haşim’in “*Sembolizmin efendisi*” olduğu belirtilmekte, mizacının karakteristik unsurları olan “*sivri dili ve farklı kişiliği*” hatırlatılmaktadır. Hayatının son zamanlarında tanıyıp evlendiği Zarife Güzin Hanım’ın ruhen ona çok benzediği ve musikişinas olduğu belirtiliyor. Bu

romanda Zarife Güzin Hanım'ın, kökü eskilere dayanan ailesinin anlatıldığı ve en mühimi romanın konusunun “gerçek olaylara dayandığı” ifade ediliyor.

Yazar, bazı edebiyat tarihlerinde yer alan kısacık bir ifadeyi bu romanıyla çok anlamlı bir hâle getirmiştir. Bu söylentiler romanın son sayfasında da yer almaktadır. Bunlar, “Şair bakıcısının elinde öldü” veya “Şair bakıcısına maaşını bırakmak için nikâhladı” şeklinde romanda da yer verilen ifadelerdir. (s. 343). Hâlbuki bu roman sayesinde görülmektedir ki bu evlenmenin ardında gerçek ve derin bir aşk bulunmaktadır. Bu derin aşkın, basit ve yüzeysel bir şey olmadığı, bir şahsiyet ve mizaç yakınlığından doğan ve ruhen birbirlerine çok benzeyen iki kişinin birbirlerine duymuş oldukları yakınlığın ifadesi olduğu açıktır. Bu benzerliğin en önemli unsuru her ikisinin de güçlü ve zorlu şahsiyetler olmasından kaynaklanıyor. Bir diğeri musikiye ve şiire duydukları yakınlıktır.²

Bu bölümde, Zarife ile Şair'in tanışmalarına geçmeden önce, Zarife'nin kişiliğini gözden geçirmek istiyoruz. Romanda karakterler önemli özellikleriyle verilmektedir. Romanın kahramanlarından olan Tevfik ve Hasan üzerinde önceki bölümlerde duruldu. Romanda kalabalık bir şahıs kadrosu bulunuyor. Bunların önemlileri hakkında romanda yeteri kadar bilgi verilmiştir. Bunlar arasında Anette, Vedia, Bedia, Ayşe, Zarife, Kerim, Neslihan, Saniye, Ali Rıza, Müfide başta gelen şahıslardır. Fakat biz burada konuyu uzatmamak için hepsini ele almayacağız. Esasen, bu yazı bir romanın yapısal tahlili değildir. Bu yazıda, gerçek olayların romana yansıması ve konunun Ahmet Haşim'le olan ilgisi esas alınmıştır. Onun için burada, Ahmet Haşim'le ilgili olaylara geçmeden önce, Zarife'nin romandaki tanıtımını vermek istiyoruz.

Zarife, Kerim'in üç kızının en büyüğüdür. Çocuklukları mahalledeki yaşlılarıyla oynamakla geçer. Zarife, Vedia, Bedia, Ermeni komşuları Dırtat'la Anahit'in çocukları olan Sevan ve Sella ile birlikte oynarlar ve birbirlerinin evlerine gidip gelirler. Daha sonra bunlara Selma'nın çocukları Şefik ile Rüveyde de eklenir (Hasan'ın büyük kızı olan Selma, babasının ısrarı ile 31 Mart Vakası'nın karışıklığının yaşandığı günlerde ailesiyle birlikte Almanya'ya gitmiş, orada çok sıkıntılı günler geçirmiş, kardeşi Neslihan'ı kaybetmiş, kendisini aldatan kocasından boşanmış, babasının aileye acı veren ölümünü duymuş, kardeşi Mümtaz'ın Amerika'ya gideceğini öğrenmiş ve bir zaman sonra ortalık yatışınca yarı bunamış annesiyle İstanbul'a dönmüştür. Bundan dolayı Selma, hayatı boyunca yaşadığı acı olayların tesirinden kurtulamamış, normal hâline dönememiştir. Bu yüzden mahallede hiç kimseyle yakınlaşmamıştır. Çocukları dâhil herkes tarafından “deli”, “biraz deli”, “yarı deli” gibi sıfatlarla tanımlanır). Çocukluk yılları böyle geçer. Zarife çok akıllı ve çok asi bir kızdır. Onu dedesi yetiştirmiştir. Dedesi onun Anette'e benzeyen huylarını fark etmiş ve küçüklüğünden itibaren onu sahiplenmiştir. Gerçekten de Zarife hem görünüşü hem de mizacı bakımından Anette'e çok benzer. Onun gibi güzel,

² İnci Enginün ve Zeynep Kerman tarafından hazırlanan Haşim külliyyatında şairin Güzin Hanıma hitaben yedi mektubu yer almaktadır. Bakınız: **Ahmet Haşim Bütün Eserleri, Frankfurt Seyahatnamesi, Mektuplar, Mülakatlar**, Hazırlayanlar İnci Enginün-Zeynep Kerman, Dergâh, İstanbul 1991, s. 54-62 (Bu mektupların asıllarının Alemdar Yalçın'da bulunduğu ifade edilmiştir).

onun gibi ele avuca sığmayan asi ruhlu bir kızdır. Tevfik Zarife'yi küçük yaşından itibaren yetiştirmiş, ona gereken bütün bilgileri öğretmeye ve onu eğitmeye çalışmıştır. Zarife, düşündüğünü hemen çekinmeden, sakınmadan olduğu gibi söyleyen bir mizaca sahiptir. Bu yüzden ondan herkes çekinmektedir. Zarife'nin önemli bir özelliği de insanları dikkatle incelemesi, onları çok iyi tanınması ve teşhis etmesidir. Zarife insanların niyetlerini yüzlerinden okuma kabiliyetine sahip bir kızdır (s. 152). Ali Rıza onu Dame de Sion'a vermiş, fakat Zarife bir sene sonra burada okumak istemediğini belirtmiştir. Okul idaresi de Zarife'yi kabul edemeyeceğini bildirmiştir. Sebep olarak da Zarife'nin çok akıllı fakat çok asi olduğunu söylemişlerdir. Zarife bu okulda iken rahibelerin kıyafetlerini gülünç bulmuş, kendisine öğretilmek istenen Batı müziğine itiraz etmiş, Türk müziği öğrenmek istemiş, neden burası bir Türk ülkesi olduğu halde ut, tambur gibi Türk müziğine ait çalgıların bulunmadığı şekilde okulu sorgulamış ve itirazlar yöneltmiştir.

Zarife'nin davranışı, aile çevresinde de aynı şekilde olmuştur. Küçük yaşından beri Şefik'e âşık olan, Şefik'in de kendisine âşık olduğuna inanan kardeşi Vedia'yı durmadan ikaz etmeye çalışmış, yanlış düşündüğünü ona anlatmaya uğraşmıştır. Şefik hakkındaki düşünce ve tespitlerinde yıllar sonra haklı çıktığını Vedia da kabul etmiştir.

Zarife musiki cemiyetine gider, orada Neveser'le tanışır, arkadaş olurlar. Neveser orada bir subayla tanışmış ve nişanlanmışlardır, yakında evleneceklerdir. Zarife de o subayın arkadaşı olan Ziya ile tanışır. Ziya İstanbul'da eğitimdedir. Yakında cepheye gidecektir. Ziya, Zarife ile ilgilenir. Ziya'nın bakışıyla Zarife *"Bu ne esrarlı, ne tutulmaz bir kızdı, ciddi, tavizsiz ve çok akıllıydı,"* diye tarif edilir. Zarife önce ciddi ve gergin bir tavır takınırsa da çok geçmeden Ziya'ya âşık olur. Ziya ona açılır ve evlenme teklif eder. Zarife gelip annesine söyler. Aile kabul eder. Subay göreve gitmeden evlenmek ister. (s. 154). Evlenirler.

Zarife ile Ziya çok mutludurlar. Zarife hamiledir. Çok sevinirler. Ziya göreve çağrılır ve gider. Çanakkale'deki Mustafa Kemal'in komutanlığındaki 57. alaydadır. Ziya'dan mektuplar gelir. Çok geçmeden alaydaki askerlerin hepsinin şehit olduğu haberini alırlar. Haberi işittiği zaman Zarife merdiven başındadır. Fenalaşır ve merdivenden düşer. Bebeği kaybetmiştir. Daha da kötüsü bir daha çocuk sahibi olamayacaktır. Zarife süsten hoşlanmayan, sadelik içinde kendine mahsus bir tarzı olan şahsiyet sahibi bir kızdır. Onun bu özelliği romanda birkaç yerde vurgulanır.

Zarife musiki cemiyetine gitmeye devam etmektedir. Orada Ahmet Rasim'le tanışır. Ahmet Rasim onun Kerim Bey'in kızı olduğunu öğrenince çok heyecanlanır. Fransızcasının iyi olduğunu öğrenen yazar ona gazetede mütercim olarak çalışmasını teklif eder. Zarife memnun olmuştur. Tercümelere evde yapacak, haftada bir gün gazeteye götürecektir.

Zarife, gazeteye gittiği günlerden birinde Yakup Kadri'nin odasına uğrar. Yakup Kadri onu Ahmet Haşim'le tanıştırır. Ahmet Haşim, *"bu kendisine bakmayan ciddi ama etkili kadını"* incelemektedir. *"Güzel elleri ile çantasını sımsıkı tutmuş, eldivenleri boş elinde, fazla samimiyete taviz"*

vermeyen tavrı ile çetin bir cevize benziyordu.” “Zarife ise bu koca kafalı, yarı kel adama sinir olmuştu.” (s. 296).

O gün Şair, Zarife ile birlikte yola çıkar. İkisinin de Bahariye’de oturdukları anlaşılır. Vapura binerler. Zarife, bu adama kızmıştır. Fırsat buldukça aksi konuşur ve onun sorularına ters cevaplar verir. Zarife’nin parmağındaki nişan yüzüğünü gören Şair, ona eşini sorar. Zarife Ziya’nın Çanakkale savaşında şehit olduğunu söyler. Şair, askerliğini Çanakkale’de yaptığını söyler ve savaşı anlatır. Zarife, başka yerlere baksa da Şair’i can kulağı ile dinlemektedir. Sohbet çok hoşuna gitmiştir. Çünkü Zarife’yi mutlu eden şeyler bir aradadır. Bunlar *“demli çay, çıtır simit, yavaş yavaş kaçan gurup vakti ve Şair”*, diye belirtilir. (s. 299). Şair, Zarife’ye şiir kitabını imzalar ve verir. Kitaptaki ithafın *“Zarife Güzin Hanımefendiye...”* diye yazıldığını gören Zarife itiraz eder ve adının sadece Zarife olduğunu söyler. Şair bu adı sevmediğini belirtir ve sebebini söyler. Zarife’ye daha uygun olduğunu düşündüğü *“Güzin”* adını yakıştırmıştır: *“-Evet ama ben Zarife adını sevmedim, Zarife deyince çeşme başında su dolduran köylü kızı geliyor aklıma, zarafet gelmiyor. Güzin ise daha anlamlı, ben size Güzin diyeceğim. Haddimi aştımsa özür dilerim.”* (s. 299-300).

Bu ifadeler Zarife’nin hiç hoşuna gitmemiştir. Her hâliyle hoşlanmadığını, hatta kızdığını belirtir ve kitabı hırsıyla Şair’in yanına fırlatır. Vapurdan indikten sonra aynı istikamete doğru yürürler. Zarife evine gelmiştir. Şair, imzaladığı şiir kitabını Zarife’ye verir ve ayrılır. Zarife kızgın görünse de Şair’den etkilenmiştir. Yavaş yavaş onun konuşma tarzına alıştığını hatta hoşlandığını fark etmektedir. Zamanla ortak zevkleri olduğunu fark ederler. Bunların en önemlisi Türk müziğinden hoşlanmalarıdır. Zarife’nin ut çalması Şair’in çok hoşuna gider. Birlikte şarkılar söylerler. Birbirlerine mizaç ve ruh bakımından benzediklerini de fark etmişlerdir.

Şair hastadır. Böbreklerinden rahatsızdır. Tedavi için Frankfurt’a gider. Zarife’nin de kendisiyle gelmesini ister. Zarife bu teklifi kabul etmez ama akli Şair’de kalmıştır. Keşke gitseydim, diye düşünür ama bir türlü harekete geçemez. O sırada Vedia ve Bedia Ankara’dan gelmişler, Bedia kalp krizi geçirerek aniden ölmüştür. Bu ölüm, kumar masasında olur. Kardeşinin ani kaybı Zarife’yi çok etkiler. Zarife günlerce kendine gelemez. Bu esnada haberi alan ve mektuplarla Zarife’yi teselli etmeye çalışan Şair, tedavisi bitmeden Frankfurt’tan geri dönmüştür. Onun dönüşüyle Zarife, teselli bulur ve kendine gelir. Aralarındaki yakınlık, aşka dönüşmüştür.

Romanın dikkat çekici taraflarından biri yazarın Ahmet Haşim’i, şiirlerinde tasvir ettiği duygularını ifade eder bir tarzda konuşturmasıdır. Bu ifadelerden en önemlisi, şairin akşam hakkında söyledikleridir. Akşam saatini çok seven ve günün sadece o vakitlerini tercih eden Ahmet Haşim, bu konudaki duygularını şöyle açıklıyor:

“-Evet, benim saatim Zarife Hanım, günün hangi saatinde bu şiiriyeti bulursunuz? Bu renkler her şeyi olduğundan daha manalı gösterir, çirkinliği saklar, gerçeği yumuşatır. İnsan hayatının olgun zamanları gibi anlamlıdır. Gençlik çıplak güneş, ihtiyarlık alaca karanlık ama olgunluk

gurup vaktidir, sona yakın, başlangıca uzak! Ara zamanların merdivenleri... ardımızda acı tatlı anılarımızı sürüklediğimiz, durup bir arkamıza bakarız, anlamadan yaşadığımız anlar orada duruyordur, genellikle buruk bir tat verirler. Ben neşenin değil, hüznün şairiyim. Bizi de besleyen ve olgunlaştıran acılarımız ve hasretlerimiz değil mi? (299) Bizim neslimiz bunlarla büyüdü. ‘Melâli anlamayan nesle aşına değiliz.’” (s. 298-299).

Ahmet Haşim’i cezbeden şeylerden biri de, İstanbul’un eski hâlidir. Şair eski İstanbul’un kendisine hatırlattıklarını Zarife’ye anlatır. Eski İstanbul Şair’e, “*hep naftalin kokulu sandıkları*” hatırlatmaktadır. O sandıklarda her şey vardır. Şair bunları şöyle tasvir ediyor:

“Sevdiklerin, sevmediklerin, zamanın unutulmuşluğunda gizlenirler, beklerler, sararıp solarlar ama yine beklerler. Camiler, saraylar, bahçeler, kiliseler, Bizans’ın artıkları, Osmanlı’nın sırları hep o sandıkta... Bir açsan başından ayırlamazsın, her birinin hikâyesi seni bin yıl oyalar. Kadıköy tarafı biraz farklı değil mi? Daha hayata dair, zamana açık. Orada sandığa koyacağın değil, hemen kullanacağın şeyler gizli.” (s. 299).

Romanda Haşim’in pek çok özelliğine yer verildiğini görüyoruz. Bunlardan biri şairin küçük yaşta annesini kaybetmesi ve ömrü boyunca anne şefkati aramasıdır. Şairin aşklarında da bu şefkati aradığı görülmektedir. Zarife’ye söylediği şu sözlerde bu arayışın ifadesi görülmektedir.

“-Tamam, senin adın Zarife ama benim için Güzin. Beni yokladığını duyunca, çok sevindim, insan bazı şeylere hasret kalınca çocuklaşıyor, içten bir ilgi gibi, bunu anlayabiliyor musun? Beni sevdiğini söyleyen, benimle olmak için can atan kadınlarım oldu ama bu başka bir şey Güzin, bu şefkat, bu olgun bir merhamet, bu aynada yansımanı görmüş gibi bir benzeyiş. Uyumsuz ve akıl karıştıran bir ilgi. Hani annen akşamüstü, ekmeğine yağ sürer de seni arar, hani o anne solgun yüzüyle seni elinden tutar Dicle kenarında gezdirir ya, işte ben de öyle sana geldim. Sıcak bir yuva, aksi ama şahane bir kadın. Olgun, kültürlü, sanatçı ve güzel. Ruhunu açsa sana, âlem değiştirirsin âdeta. Ben dün alınımdaki terleri silen, üstüme paltomu örtüp endişe içinde beni (312) bırakan kadın ile bir çay içmeye geldim. Nelere hasret olduğumu ona anlatmaya geldim, onun hasretlerini dinlemeye geldim, şiirlerimdeki akşam kızıllığını seninle yaşamaya geldim. Affet beni, düşünemedim hakkında neler diyeceklerini, bir daha gelmem böyle, ama bu akşam gönderme beni. Şiir de musiki gibi anlaşılmaya muhtaçtır, beni anla.” (s. 311-312).

Haşim’in şefkate olan ihtiyacı, bazı edebiyat tarihlerinde de üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Haşim’in ruh hâli üzerinde etraflıca duran Kenan Akyüz, şairin annesini küçük yaşta kaybetmesinden ötürü yaşadığı şefkat eksikliğini hatırlatmış ve bu eksikliği hayatı boyunca hissettiğini

belirtmiştir. Akyüz, şairin her zaman bulunduğu ortamda yalnızlık ve yabancılık duygusu yaşadığını söyler ve bu duygunun şairin şuur altına yerleştiğini ifade eder.³

Müzik sevgisi ve ilgisi, Zarife ile Şairi birbirlerine yaklaştıran önemli unsurlardan biridir. Romanda Şair, kendi şiirlerinden ve şarkılardan alıntılar yaparak konuşmakta ve bu ibareler vasıtasıyla duygularını ifade etmektedir. Romanda yer verilen “*Bir katre alev*”, “*Melali anlamayan nesle aşına değiliz*”, “*Yalnız bırakıp gitme bu akşam yine erken-Öksüz sanırım ben sensiz içerken*” (s. 307) şeklindeki ifadeler Şair’in duygularını belirten ve ortamı tasvir eden söyleyişlerdir.

Başlangıçta Zarife, Şair’in kendisine Güzin demesine itiraz etmişse de sonradan alışmış ve bu ismi benimsemiştir. Romancı Zarife’nin bu duygusunu anlatabilmek için bundan sonraki sayfalarda Zarife’den Güzin diye bahseder. Şair evli görünmektedir. Çoktan beri ayrılmak istediği karısından bir türlü boşanamaz. Hâlbuki o Güzin ile evlenmek arzusundadır. Neticede kadın, boşanmaya razı edilir, boşanma gerçekleşir. Şair Güzin ile evlenmeye acele etmektedir. Evlilik işlemlerine başlanır. Araya tanıdıklar konulur ve nikâh günü alınır. Güzin, Vedia ile Rabia’nın Ankara’dan gelmelerini beklemek ister. Fakat Şair onu dinlemez ve acele eder. Kimseyi bekleyemeyecektir. (Çünkü o kadar vakti olmadığını, çok yakın bir zamanda öleceğini hissetmiştir). Onlar gelince bir yemek vermeyi ve evliliklerini ilan edeceklerini söyler. “*Güzin’in beyaz giymesinde, elinde çiçek olmasında*” da ısrar eder. “*Yan evin kızları ve Yakup Kadri Bey’in bulunduğu sade bir törenle*” evlenirler. “*Bütün bu heyecanlar*” Şair’i yormuş, ağrıları artmıştır. Doktor iğnelerin sayısını çoğaltmıştır. Bedeni yavaş yavaş Şair’i terk etmektedir. “*Güzin’in udunun nağmeleriyle dalıyor, gözlerini yarı açıp onu seyrediyor, mavi derinliklerinin ucuyla gülümsüyor, sabaha kahvaltıda hangi reçeli istediğine karar*” veremiyordur. Romanın sonlarında Ahmet Haşim’in ölümüne doğru gidişi şöyle anlatılıyor:

“Gündüzün iyiliği gece yok oluyordu, kocaman kafa ufalmış, saçlar bembeyaz olmuş, yüzü rengini kaybetmiş ama gözleri hâlâ ışığını korumuştur. Vedia, Rabia’nın da dönmeye ikna olduğunu, eniştenin bakımında ona yardımcı olabileceğini yazıyordu. Ama zaman ve hastalık acımasızdı. ‘Senin kocan olmadan ölmeyeceğim’, sözünü yerine getirmenin huzurunu yaşıyordu. Vakit daraldı, beklemek ölümü, ölümden de beterdi. Güzin, ellerinden kayıp giden sevdiğinin, arkadaşının, çocuğunun, eşinin deniz gözlerindeki parıltının nasıl solduğunu gördü, ellerini tutan sıcak ellerinin nasıl soğuduğunu hissetti, kalbinin yerinden nasıl koptuğunu anladı, kısa mutluluğunun yüreğini bir daha yakıp yok ettiğini gördü. Solan güneşler, renksiz guruplar kızılığın şairine ağladılar.

Bir gamlı hazanın seherinde

Israra ne hacet yine bülbül

³ Kenan Akyüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, üçüncü baskı, Ankara 1970, s. 598-599.

Bil kalbimizin bahçelerinde

Can verdi senin söylediğin gül.” (s. 343-344).

Güzin artık yalnız kalmıştır. Hayatının olgun bir zamanında bulduğu aşkı, arkadaşlığı ve ruh yakınlığını çok kısa yaşamış ve kaybetmiştir. Şimdiye kadar karşılaştığı acılar, vakitsiz kayıplar onu yıpratmış ve hayattan uzaklaştırmıştır. Roman şu satırlarla sona eriyor:⁴

“Kaybettiklerinin acısına direnmekle geçen ömrü, kalan zamanında, gamlı bir hazan gibiydi, artık udunu kimseye çalmadı, kalbinin ışığı sevdiğinin sevgili gülü yoktu artık, bazen bir gece yarısı çalar, ince hıçkırıklarını saklardı. Seksen yaşında yalnız başına vefat ettiği zaman kalbinin üstünden, Şair’in ona yazdığı mektuplar ve bahçede çekilen resimler çıktı.

O bir katre alev dudaklarını, sevdiğinin cansız alnına kondurduktan sonra Güzin, Zarifi Ahmet Tevfik Bey’in artık köhneleşmiş evinin merdivenlerine baktı, bu merdivenlerden Kerim emekleyerek inmeye çalışıyor, Saniye Hala elinde tepsi ile çıkıyor, Zarife biraz evvel dedelerinden bayram harçlıklarını almış kardeşleriyle sevinerek iniyordu. Bedia kıvrıkcık saçlarını sallayarak dans ediyordu, Müfide, Rıza ile el ele tutuşmuş, Vedia kocaman gözleriyle gelinliğinin eteğini tutmuştu, Ziya gülümseyerek ona elini uzatıyor, annesi gözleri açık basamakların üstünde yatıyordu. Yavaş yavaş çıktı, ardında ömrünün kederlerini sürükleyip, sevdiğinin hasreti ile ağlayarak... (s. 344).

Sonuç

Merdivenler romanında bir ailenin hikâyesi ele alınmıştır. Bu hikâyenin, 19. yüzyılın başından başladığı ve 1930’lu yıllarda sona erdiği görülüyor. Bu aile, 19. yüzyılın başında Rusçuk Yaranları adıyla bilinen, sonra Mithat Paşa’nın çevresinde yer alan ailelerden biridir. Romanda ailenin hikâyesi, devrin önemli olaylarıyla birlikte verilmiştir. Çünkü aile fertlerinin kaderlerinin, devrin olaylarından ve yaşanan siyasi çekişmelerden doğrudan doğruya etkilendiği görülmektedir. Romanda altı nesilden bahsedildiğini görmekteyiz. Bunlar, Abdülkerim’in babası-Abdülkerim-Tevfik-Kerim-Zarife-Rabia

⁴ **Merdiven** şiiri 30 Temmuz 1336/1920 tarihinde Şebab, nu. 2, s. 26’da yayımlanır. Şiirin sonunda Temmuz 336 tarihi bulunur: **Ahmet Haşim Bütün Şiirleri (Piyale, Göl Saatleri, Diğer Şiirleri)**, hazırlayanlar İnci Enginün-Zeynep Kerman, Dergâh, 11. Baskı, İstanbul 2011, s. 83. Aynı kitapta 9-59. sayfalar arasında İnci Enginün tarafından kaleme alınan şairin biyografisi ve eserleri hakkında geniş bir değerlendirme yer alıyor. Bu biyografide şairin son günlerinde evlendiği hanım hakkında şu bilgiler verilmektedir: “Kendisinin çirkin bir insan olduğuna ve hiçbir kadının kendisini sevmeyeceğine inanması, Haşim’in bütün ömrünü zehirlemiştir. Hakkındaki yazıların hepsinde, Haşim’in sürekli olarak evlenmek istediği, âşık olduğu ve sevdiklerinden kaçtığı anlatılmıştır. Ona dair hemen her yazıda bu nokta zikredilir ve Haşim’in ölümünden birkaç gün önce, kendisine bakan kadınla evlendiği belirtilir. Nihal Yazar ile Alemdar Yalçın’ın 1982’de Milletlerarası Türkoloji Kongresi’nde sundukları ‘Ahmet Haşim’in Hususi Hayatıyla Alakalı Yeni Vesikalar’ adlı bildiri, bu hususta yeni bilgiler vermekte ve yanlışları düzeltmektedir. Bu bildiriyeki belgeler, Haşim’in 1 Temmuz 1337/1921 tarihinde Hatice Muazzez ile evlendiğini ve 9 Eylül 1337’de ayrıldıklarını, ancak boşanma kararının 20.2.1933 tarihinde alınabildiğini göstermektedir (Kitapta burada bir dipnot verilerek boşanma ilamı sayfanın altında gösterilmiş) ki bundan da Haşim’in (21) bütün evlenme hayalleriyle çevresini meşgul ettiği tarihlerde zaten evli olduğu anlaşılmaktadır. Haşim ikinci evliliğini, bu boşanmadan sonra yapmış, 1313/15-(1897-8) doğumlu Zarife Hanım ile 17 Mayıs 1933’te nikâhlanmıştır. Haşim’in Güzin adıyla hitap ettiği ve daha sonra ismine resmen de Güzin adını eklettiren Zarife Hanımla evlenmek üzere kız kardeşine 1 Kânun-ı Sani 1933’te bir mektup yazan Haşim, Zarife Hanımı 1927’den itibaren tanımaktadır. Haşim’in bu hanıma yazdığı mektuplar onu alelacele, kendisine baktığı için nikâhlanmadığını, beraberliğinden haz duyduğu ve özlediği bir hanımla nihayet evlenebildiğini göstermektedir. Zarife Hanım daha sonra ‘Özgünlü’ soyadını almış ve 15.11.1980 tarihinde de ölmüştür.” (s. 20-21).

diye sıralanabilir. Birinci nesil olan Abdülkerim'in babasının romanda adı verilmemiş, kendisinden bir satırla bahsedilmiş ve sadece Rusçuk Yaranlarının arkadaşı olduğu belirtilmiştir. İkinci (Abdülkerim) ve altıncı (Rabia) nesiller üzerinde fazla durulmayıp az bir tanıtımla geçiliyor. Asıl işlenenler üçüncü (Tevfik), dördüncü (Kerim) ve beşinci (Zarife) nesillerdir. Bu nesiller, çevresindekilerle birlikte ele alınıyor. Bu nesillerin hayatları, imparatorluğun en problemlili zamanına denk geldiği için, devletin çöküşü de birlikte veriliyor. Bundan sonra devletin yeniden doğuşu ve modernleşmesinin sadece temel kavramlarına değiniliyor (Cumhuriyet, demokrasi gibi). Romanda kullanılan “işgalin bitmesi” ve “kurtuluş” gibi ifadelerle de, yeni ve bağımsız bir devletin doğuşu kastediliyor.

Romanın çatısı, farklı siyasi görüşlerde olan iki ailenin çekişmesine dayanır. İki aile arasında yaşanan gerginlik, siyasi bir görüş ayrılığı ile başlamış, üst üste meydana gelen olaylarla birikmiş, derinleşmiş, kan davası hâline gelerek çözülemez bir yapıya bürünmüştür. İki aile arasındaki bu amansız mücadele, önce Kerim'le Neslihan'ın kaderlerini etkilemiş, sonra dalga dalga yayılarak diğer aile fertlerine de sirayet etmiştir. Romeo Juliet hikâyesindeki aileleri hatırlatan bu durum, romanda birkaç yerde hatırlatılmıştır. Bu durum aynı zamanda romandaki gerilimi yaratan ve devam ettiren önemli bir hareket noktasıdır. Olayların ortaya çıkışı ve gelişmesi, bu gerilim üzerine kurulmuş ve iki ailenin, düşmanlık haline gelen görüş ayrılıklarından hareket edilerek sağlanmıştır.

Romanda görülen bir başka özellik, vakanın ferdi hayatlara dayanması ve kahramanların iç dünyalarının verilmesidir. Bu ferdi hayatların, dış dünyadan gelen tesirlerle zaman zaman sarsıntılar geçirdiği görülüyor. Devletin savaşlarla ve toprak kayıplarıyla sarsılışı ve yıkılmaya doğru gidişi, bütün insanları etkiler. Olaylar, kahramanların iç dünyalarının tasvirlerine dayanmakla birlikte sosyal konuların ağırlığı da hissettirilmiştir. Romana hâkim olan da bu iç dünyalardır. Kahramanların iç dünyaları, yaşanan olaylara ve karşılaşılan felaketlere bağlı olarak işlenmiş ve şekillenmiştir. Devletin çöküşü insanların iç dünyalarını da karartmış ve bu suretle evlere kasvet çökmüştür. Bu kasvetli hava, yıllarca devam eder. İnsanlar gülmeyi, eğlenmeyi, yaşamayı unutmuş bir hale gelirler. Ülkede cephelerde doğan, evlere de sirayet eden yıllarca süren bir ölüm ve yok olma duygusu yaşanır.

Millî Mücadelenin sona ermesi ile yeniden doğuşun heyecanı, bütün kahramanların hayatlarını etkiler ve bozulan psikolojilerinin düzeltilmesini sağlar. Romanın arka planında verilen bağımsızlığın ve yeniden doğuşun heyecanı herkesi etkilemiştir. Yeniden doğuşun sembolünün Ankara olduğu hissettirilir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kadınların biraz daha rahatladıkları, başlarından felaketler geçmesine rağmen kendilerini topladıkları ve yeni bir hayat kurabildikleri görülür. Romanda bunun ispatının, Sella tarafından açılan ve Madamın Dükkânı adı verilen mekân olduğunu görüyoruz. Dört kadın dükkânda çalışır, üretir, bu suretle geçimlerini temin eder ve en önemlisi de çarşı esnafına kendilerini kabul ettirirler. Bundan başka sinemalara ve kafelere gitmek suretiyle kendilerine bir sosyal hayat da kurmuş olurlar.

Romanda görülen özelliklerden biri, sadece ana kahramanların değil, yardımcı karakterlerin de hikâyelerinin verilmesidir. Romanın konusu, yukarıda belirtilen nesillerin temsilcilerinin başlarından geçen vakalara dayanmakla birlikte, çevrelerindeki insanların da hikâyelerinin anlatılmasından oluşmaktadır. Sella'nın hikâyesi, Aysel'in hikâyesi, Rabia'nın arkadaşlarının hikâyeleri bunlardan bazılarıdır. Zarife'nin kardeşlerinin her birinin hikâyeleri ayrı ayrı anlatılmış, düşman ailenin fertlerinin hikâyelerine de ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bütün bu hikâyelerin ustalıkla işlendiği, bir ana konu etrafında toplanarak romanın bütünü oluşturduğu görülüyor.

Merdivenler, bir devir ve nesil romanıdır. Bu yapısıyla **Kıralık Konak**'ı andırmaktadır. **Kıralık Konak** romanında yazar üç nesli ele almış (Naim Efendi-Behçet Bey-Hakkı Celis), nesiller arasındaki farklılığı ve çatışmayı işlemiştir. **Merdivenler**'de ise nesiller arası çatışma görülmez. Buradaki çatışma, iki aile tarafından temsil edilen siyasi görüş ayrılığına dayanıyor. Ayrıca bu romanda bir ailenin tarihi verilmekte ve roman kahramanlarının iç dünyaları anlatılmaktadır.

Romanın en önemli özelliklerinden biri de, Ahmet Haşim'in şiirleriyle roman arasındaki benzerliktir. Roman Haşim'in şiirlerine ve sanat anlayışına paralel bir yapıdadır. Bunlar romanın adı, zaman ve mekân, tabiat tasvirleri, dil ve anlatım diye sıralanabilir. Kullanılan başlık şairin **Merdiven** şiiriyle yakından bağlantılıdır. Olayların içinde tasvir edilen ve hayatları konu edilen nesiller de, **Merdiven** şiirinde olduğu gibi, zamanın akışını ve nesillerin birbirini takip edişini hatırlatacak niteliktedir. Romandaki tasvirlerde, özellikle tabiat tasvirlerinde, Haşim'in tabiata bakışının izleri görülmektedir. Tasvirlerde kullanılan dil, Haşim'inki gibi, biraz büyülü, biraz buğulu, şiirli ve işlenmiş bir dildir. Roman bir merdiven imajı ile sona eriyor. Bununla, yazarın, **Merdiven** şiirini yorumladığını da görmekteyiz. Romanda "*merdiven*" imajının kullanılması ile devirlerin geçmesinin ve zamanın akışının kastedildiği görülüyor.

Eserde şiirli ve etkileyici bir dil kullanılmıştır. Yazar, Haşim şiirlerini nasıl işliyorsa romanını da öyle işlemiştir. Romanın tamamında (üslup, tasvir, anlatım, hayata ve olaylara bakış gibi) Haşim'in izleri görülüyor. Anlatım son derece açıktır. Fakat hislerin tasvirinde derinlik vardır. Yazarın, Haşim'in şiirlerinden hareket ederek yeni ve orijinal bir üslup yarattığı söylenebilir. Böylece, Haşim'in hayata bakışı ve algılayış biçimi, başarılı ve ustalıkla bir şekilde romana yansıtılmış olmaktadır. Romanda estetik seviyesi yüksek, akıcı ve etkileyici bir dil kullanıldığını, olayların klasik bir anlatımla, olgun bir ifadeyle ve ustalıkla ele alındığını görüyoruz. Bu olgunluk ve ustalık kurguda, dil ve anlatımda, tabiat ve mekân tasvirlerinde, karakter tanıtımlarında görülmekte ve roman boyunca devam etmektedir. Olayların akışının, oldukça canlı ve hareketli bir şekilde düzenlendiğini de buna ilave edelim.

Türk romanı 2000 yılından itibaren yeni bir devreye girmiş, hemen her konuda roman örnekleri kaleme alınmış, sadece tanınmış yazarlar tarafından değil, romancı olmayanlar tarafından da usta ve çarpıcı, etkileyici romanlar yazılmıştır ve yazılmaktadır. Böylece hem Türk romanı ilerlemekte ve zenginleşmekte, hem de gerçeklerden hareket edilmek suretiyle geçmişte yaşanmış olayların

ölümsüzlük kazanması sağlanmaktadır. İncelediğimiz roman, bu özellikleri taşıyan başarılı örneklerden yalnızca biridir.

Kaynakça

Ahmet Haşim (2011). *Merdiven. Bütün şiirleri (Piyale, Göl Saatleri, diğer şiirleri)*. Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, 11. Baskı.

Ahmet Haşim (1991). *Bütün eserleri-4, Frankfurt Seyahatnamesi, mektuplar, mülakatlar*. Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları.

Akyüz, K. (1970). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*. üçüncü baskı.

Enginün, İ. (2011). Giriş- Ahmet Haşim ve Eserleri. *Ahmet Haşim Bütün Şiirleri (Piyale, Göl Saatleri, diğer Şiirleri)*. Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, 11. Baskı, 9-59.

Yazar, L. N. (2019). *Merdivenler*. Az Yayıncılık.

Merdivenler: A Novel Reflected From a Poem*

Bilge ERCİLASUN**

Abstract

The interest towards history is gradually increasing in Turkey. The authors focus on the recent past, concentrate on events that happened a few generations ago, and construct the theme of their novels on real events. It is possible to say that orientation to the real events is more dominant both in the society and among the novelists, i.e. real events take precedence in literary works in comparison to fiction. Numerous novels have been written in recent years, focusing on real events and persons of the 19th and early 20th centuries. This article discusses one of these novels, called *Merdivenler* (Stairs). *Merdivenler* is a work depicting the family of Zarife Güzin Hanım, whom Ahmet Haşım married in his last days. The title of the novel was inspired by Ahmet Haşım's poem *Merdiven* (Ladder). In the novel, Zarife Güzin Hanım's family is told over a period of six generations. It is possible to list the representatives of these generations in the novel as follows: Abdülkerim's father (as a friend of Rusçuk Yaran), Abdülkerim, Tevfik, Kerim, Zarife, Rabia. The political events of the period are also mentioned in parallel to the lives of family members. Zarife's meeting with Ahmet Haşım, their friendship, marriage, Haşım's illness and death are told in the last part of the novel. The personality of the poet, the content of his poems, his deep and intense emotions are given widely in this section. Wars of the early 20th century, the collapse of the state, the birth of the Republic of Turkey, the political events that influenced the family badly, the political views that caused them to hate each other are the main topics covered in the novel. Zarife's personality, strong and effective nature, her talents (interest and talent in music) and the growing conditions are also emphasized in the novel. We can say that *Merdivenler* is a skillful novel and created by its author similar to the Haşım's poems. The novelist succeeded in immortalizing Ahmet Haşım and Zarife Güzin Hanım by his artwork.

Keywords

Ahmet Hashim, Abdülhamit II, Poem Merdiven (Stairs), death of Abdülaziz, Mithat Pasha, 31 March Incident

* **Date of Arrival:** 24.10.2021

Date of Acceptance: 12.11.2021

Citation: Ercilasun, B. (2021). Bir şiirin romana yansıması: Merdivenler. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 1(1): 64-90.

** Prof. Dr., Retired academic member, ANKARA / TURKEY. Email: bercilasun@gmail.com ORCID: 0000-0002-8329-458X

ОТРАЖЕНИЕ СТИХОТВОРЕНИЯ В РОМАНЕ НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ «ЛЕСТНИЦЫ»*

Бильге ЭРДЖИЛЯСУН**

Аннотация

Можно сказать о том, что в турецком обществе наблюдается повышение интереса к истории. Авторы обращают внимание на недавнее прошлое, исследуют события, произошедшие несколько поколений назад, и формируют сюжеты своих романов на основе реальных событий. Ориентация на правду перевешивает и в обществе, и среди авторов литературных произведений: на первое место выходят реальные события, а вымысел отодвигается на второй план. В последние годы было написано, а также продолжает создаваться большое количество романов, основанных на реальных событиях и личностях XIX - начала XX веков. В данной статье рассмотрен один из такого рода романов под названием «Лестницы». Роман «Лестницы» повествует о семье Зарифе Гюзин Ханым, на которой в конце своей жизни женился турецкий писатель и поэт Ахмет Хашим. Название данному роману было присвоено на основе стихотворения Ахмета Хашима «Лестница» (Мердивен). Семья Гюзин Ханым описывается на протяжении шести поколений. Предшественников этих поколений можно перечислить следующим образом: отец Абдулкерима (говорится о том, что он является приближенным к Комитету «Русских друзей» (Русчук яраны) – Абдулкерим – Тевфик Керим – Заифе – Рабиа. В романе рассказывается о жизни членов семьи, но наравне с этим упоминаются и политические события того периода. В последней главе повествуется о знакомстве Зарифе с Ахметом Хашимом, их дружбе, а в последствии и свадьбе; описывается болезнь Хашима и его уход из жизни. Также в этой части произведения подробно описан характер поэта, содержание и глубокий эмоциональный смысл его стихотворений.

Войны, разразившиеся в начале XX века, распад государства и рождение Турецкой Республики; политические события, которые непосредственно затронули жизни семьей и изменили судьбы их членов, заставив стаждать многие годы; отличающиеся политические взгляды, со временем настроившие семьи против друг друга и даже ставшие причиной кровной мести – все это является главными темами романа. В произведении также повествуется о самой Зарифе: о ее сильном характере, способностях (а именно об интересе к музыке), описываются условия, в которых она выросла.

Можно сказать, что данный роман - это произведение, которое с точки зрения написания близко по своей тонкости и мастерству к чуткости, с которой Хашим создавал свои стихи.

Автору романа удалось увековечить Ахмета Хашима и Зарифе Гюзин Ханым, с которой он познакомился в последние годы своей жизни, запечатлив их в истории литературы и мире романа.

Ключевые слова

Ахмет Хашим, Абдулхамид II, стихотворение «Лестница», смерть Абдулазиза, Митхат Паша, события 31-го марта

* Дата поступления статьи: 24.10.2021 Дата принятия статьи: 12.11.2021

Ссылка: Ercilasun, B. (2021). Bir şiirin romana yansıması: Merdivenler. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 1(1): 64-90.

** к.ф.н., заслуженный профессор, Анкара / Турция. Электронная почта: bercilasun@gmail.com ORCID: 0000-0002-8329-458X